

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Asja Potisek

Zaposlovanje tujih delavcev v gradbeništvu v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Asja Potisek

Mentor: doc. dr. Miroljub Ignjatović

Zaposlovanje tujih delavcev v gradbeništvu v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Zaposlovanje tujih delavcev v gradbeništvu v Sloveniji

Na slovenskem trgu dela je gradbeništvo posebna panoga, saj se že od nekdaj sooča s pomanjkanjem delovne sile. Razloge za to lahko iščemo v nizki stopnji rodnosti in staranju prebivalstva, kar povzroča zmanjševanje aktivnega prebivalstva. Pri domači delovni sili prihaja do pomanjkanja interesa za iskanje zaposlitve v gradbeništvu, zaradi neprivlačnosti poklica za diplomante, saj v Sloveniji vlada trend pridobivanja vedno višje izobrazbe, prav tako pa so gradbena dela tista dela, ki so ponavadi slabo plačana in zahtevajo veliko napora za nizko plačilo. Pomanjkanje domače delovne sile delodajalci rešujejo z uvozom tujcev. Ti so ponavadi manj izobraženi in zaradi finančnih težav v lastni državi, pripravljeni delati za nižje plače in pod neugodnimi razmerami. Problem uvažanja tujcev je predvsem v tem, da je ekonomska ogroženost tujih delavcev velikokrat priložnost delodajalcem, da jih lahko izkoriščajo, tuji delavci pa se zato hitro znajdejo v začaranem krogu izsiljevanja, izrabljanja, nemogočih razmer in kršenja delavskih pravic. Slovenska zakonodaja poskuša urejati pretok tujcev preko zakonov, vendar je nadzora še vedno premalo. Tuji delavci so spregledani, izkoriščeni in nazadnje zaradi plačniške nediscipline in stečajnih postopkov podjetij celo deportirani v matične države oropani plačila, prispevkov in dostojanstva.

Ključne besede: zaposlovanje tujcev, gradbeništvo, Slovenija.

Employment of foreign workers in construction in Slovenia

The construction industry is a special branch of the Slovenian labour market because it has always been facing a shortage of skilled workers. The reasons for this can be found in the low birth rate and aging population, which leads to a reduction of the active population. The domestic labour force lacks interest in finding a job in construction due to the unattractiveness of the profession for graduates in Slovenia as we are now facing a trend to have a higher educational attainment. Another reason is that jobs in construction are usually poorly paid and require a lot of effort for a low fee. The lack of domestic workers forced employers to import foreign workers. They are usually less educated and, because of financial problems in their own country, willing to work for lower wages and in unfavorable conditions. The problem with importing foreigners is mainly the fact that their economic disadvantage is often an opportunity for employers to exploit them. Aliens quickly find themselves in a vicious cycle of extortion, exploitation, impossible situations and violations of their labour rights. Slovenian legislation seeks to regulate the flow of aliens by law but is still facing lack of control. Foreign workers are overlooked, exploited, and because of the payment indiscipline and bankruptcy of enterprises, in the end aliens are often deported to their home country, bereft of payments, social contributions and dignity.

Key words: Employment of foreign workers, construction, Slovenia

KAZALO

1 Uvod.....	5
2 Opredelitev pojmov.....	7
2.1 Tujec.....	7
2.2. Migrant.....	7
2.3 Zaposlovanje tujcev ter delo tujcev.....	7
2.4 Delovno dovoljenje.....	7
2.5 Dovoljenje za zaposlitev.....	7
3 Pravna ureditev zaposlovanja tujcev v Sloveniji.....	8
3.1 Zakon o tujcih.....	8
3.1.1 Vsebinske značilnosti, ki jih obravnava Zakon o tujcih.....	8
3.2 Zakon o zaposlovanju in delu tujcev.....	10
3.2.1 Vsebinske značilnosti, ki jih obravnava omenjeni zakon.....	12
4 Postopek zaposlovanja tujcev.....	18
5 Slovenski trg delovne sile.....	20
6 Zaposlovanje tujcev v gradbeništvu.....	23
6.1 Zaposlovanje tujcev v gradbeništvu po izobrazbeni strukturi.....	26
6.2 Zaposlovanje tujcev v gradbeništvu po državljanstvu.....	28
6.3 Razlogi za zaposlovanje tujcev v gradbeništvu.....	29
6.4 Posledice zaposlovanja tujih delavcev.....	31
6.5 Napovedi za prihodnost zaposlovanja tujih delavcev v Sloveniji.....	31
7 Življenje gradbenih delavcev v Sloveniji.....	32
7.1 Gradbeništvo in agencije za zaposlovanje.....	33
7.2 Primer Vegrad.....	35
7.3 Življenjske zgodbe tujih delavcev v gradbeništvu.....	36
8 Zaključek.....	39
9 Literatura.....	41
Priloge.....	45

1 Uvod

Gradbena panoga v Sloveniji se že od leta 1980 spopada z negativno rastjo zaposlovanja domače delovne sile. Delodajalci so se s problemom soočili z zmanjševanjem števila delavcev z nizko stopnjo izobrazbe s pomočjo internih prekvalifikacij, kjer so delavcem podeljevali strokovne nazive (Kranjc, Ceglar, Sočan v Rojnik 1991, 11). Vzroke za probleme v gradbeni panogi lahko iščemo predvsem v demografskih spremembah in staranju prebivalstva, kar močno vpliva na trg dela (Glazer 2008,42). Pomanjkanje delovne sile v gradbeni panogi se kaže po večini kot problem slovenskega gospodarstva, saj kljub visoki stopnji brezposelnosti ni moč najti kadra, ki bi bil pripravljen zasesti prosta delovna mesta v omenjeni panogi. Povpraševanje po poklicnem izobraževanju znotraj gradbene panoge upada, mladi vedno bolj stremijo k pridobivanju univerzitetne izobrazbe, starejši delavci pa se predčasno in množično upokojujejo. Mnogi za pomanjkanje povpraševanja krivijo izobraževalno politiko, saj med mladimi zanimanja za gradbene poklice ni, kljub temu, da trendi v svetu nakazujejo na dobro prihodnost v omenjeni panogi. Poudariti moram, da se je promocija gradbeništva dobro obnesla le na univerzitetni stopnji, kjer se je vpis na fakultete močno povišal. Problem ostaja pri srednjih poklicnih šolah, kjer primanjkuje dijakov. Informacija ministrstva za šolstvo in šport o stanju prijav za vpis v srednje šole za šolsko leto 2011/2012 prikazuje zaskrbljujoče podatke. V osrednjeslovenski regiji se je na program gradbeni tehnik vpisala le 1 sama oseba, šola pa ponuja kar 56 prostih mest. Podobno sliko je moč zaslediti pri vpisu v program upravljalet težke gradbene mehanizacije, kjer je od 26 mest zapolnjeno le 1, prav tako pa se je le ena oseba prijavila na smer krovec- klepar. Iz teh podatkov je moč sklepati na počasen zaton srednjih gradbenih smeri in pa spopad s kroničnim primanjko vanjem domače delovne sile na trgu dela (Ministrstvo za šolstvo in šport 2011).

Delodajalci so manjko delovne sile začasno začeli reševati z uvozom delovne sile iz tujine, predvsem iz držav bivše Jugoslavije, saj so izkušnje pokazale, da delodajalci veliko raje sodelujejo z delavci iz nekdanje skupne države kot pa tistimi, ki prihajajo iz območja Evropske Unije (Pavlin 2006, 10). Podatki Statističnega urada Republike Slovenije kažejo, da se v Sloveniji večina tujih delavcev zaposli prav v gradbeništvu, kjer vlada kronično pomanjkanje domače delovne sile.

Tujcem iz tretjih držav je Slovenija z vidika zaposlitve še vedno zanimiva, saj ti ljudje ponavadi izhajajo iz gospodarsko slabše razvitih držav, imajo slabšo izobrazbo in so v ekonomski stiski, zato so tudi pripravljeni sprejeti zaposlitev za nižje plačilo, v neurejenih

delovnih pogojih. Kljub jasni situaciji na trgu, se velikokrat pojavlja zmotno mišljenje, da tuji delavci zmanjšujejo število prostih delovnih mest in tako domače delavce postavljajo v slabši položaj. Gre za paradoks, ki se je pojavil na našem trgu dela. Pojavljajo se prosta delovna mesta, ki jih domača delovna sila ne želi zasesti, vzporedno pa smo priča nestrpnosti in neodobravanju uvoza tuje delovne sile, češ, da zaradi njih slovenski delavci ostajajo na cesti. Zaposlovanje tujcev je postalo močno zaželeno med delodajalci, zato se je morala slovenska zakonodaja spopasti z ureditvijo vseh pravnih podlag, ki tako zaposlovanje omogočajo. V letu 2011 je državni zbor izdal reformo Zakona o delu in zaposlovanju tujcev in Zakona o tujcih, kjer natančno opredeljujejo pogoje zaposlovanja in uvoza tuje delovne sile. Ravno pomanjkanje domače delovne sile in množičen uvoz tuje je odprlo pot prepogostim kršitvam tako zakonodaje kot delavskih pravic. Zakona natančno opredeljujeta vse zakonske obveznosti delavca in delodajalca, hkrati pa uvajata strožji nadzor nad postopki zaposlovanja. Da se lahko tujci v Sloveniji zaposlijo, morajo ustrezati določenim pogojem, in sicer morajo imeti urejeno delovno dovoljenje, prav tako pa jih mora zavezanec za prijavo dela prijaviti na pristojnem Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje. Cilj diplomske naloge je ugotoviti, zakaj se tujci pri nas največkrat zaposlijo v gradbeništvu in kakšni so razlogi za pomanjkanje domače delovne sile v tej panogi.

Preko diplomskega dela bom poskušala potrditi ali ovreči sledeče hipoteze:

Hipoteza 1: Tujci, zaposleni v gradbeni panogi v Sloveniji, prihajajo največkrat iz držav bivše Jugoslavije.

Hipoteza 2: V gradbeništvu se večinoma zaposlujejo tujci z nizko stopnjo izobrazbe.

Hipoteza 3: Tujci so pri slovenskih delodajalcih v gradbeništvu iskana delovna sila, saj so pripravljeni delati za nižje plačilo kot domača delovna sila.

V prvem delu diplomskega naloga bom predstavila zakonsko podlago za zaposlovanje tujcev v Sloveniji, značilnosti zakonov, ki so v Sloveniji v uporabi, predstavila postopek zaposlovanja tujca v Sloveniji ter s pomočjo podatkov Statističnega urada Republike Slovenije skušala ugotoviti, ali drži, da večina delavcev, zaposlenih v gradbeništvu, izhaja iz držav bivše Jugoslavije, kakšna je njihova izobrazba, v kolikšnem številu se zaposlujejo v gradbeništvu, in ali gre za večinoma moške delavce ali je moč zaslediti tudi ženske delavke.

V drugem delu pa bom poskušala s pomočjo statističnih podatkov osvetliti teoretski del diplomskega dela. Empiričen del bo vseboval zgodbo tujca, zaposlenega v gradbenem podjetju v Sloveniji, povzetek intervjuja z gospo Alenko Gril, stečajno upraviteljico Vegrada, in izjavo direktorja največje agencije za zaposlovanje v Sloveniji.

2 Opredelitev pojmov

2.1 Tujec

Po zakonu o tujcih in zakonu o zaposlovanju in delu tujcev je tujec »vsakdo, ki ni državljani Republike Slovenije« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 4.čl.).

2.2. Migrant

»Je človek, ki živi v državi ali v okolju, v katerem ni rojen« (Verlič Christensen 2002, 18). Definiramo jih lahko tudi kot »osebe, ki prehajajo meje nacionalne države, spreminjajo sedež svojega stalnega prebivališča in imajo tuje državljanstvo, ko stopijo v državo gostiteljico« (Bešter in drugi 2003, 55).

2.3 Zaposlovanje tujcev ter delo tujcev

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev razlaga, da je tujec zaposlen v Republiki Sloveniji, kadar »je na podlagi pogodbe o zaposlitvi v delovnem razmerju pri delodajalcu, ki ima sedež ali prebivališče v republiki Sloveniji oziroma ima v skladu s tem zakonom status samozaposlene osebe« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 6.čl.). Delo tujcev pa je opredeljeno kot »opravljanje storitev, ki se izvajajo s tujci in druge oblike dela tujcev, ki temeljijo na pogodbah o delu oziroma drugih civilnopravnih pogodbah, ki se časovno omejeno izvajajo na ozemlju Republike Slovenije« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 6.čl.).

2.4 Delovno dovoljenje

Delovno dovoljenje je »dokument, na podlagi katerega lahko domači ali tuji delodajalec sklene pogodbo o zaposlitvi ali pogodbo o delu oziroma opravlja drugo delo s tujcem v skladu z določbami tega zakona« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 10.čl.).

2.5 Dovoljenje za zaposlitev

Dovoljenje za zaposlitev je »oblika delovnega dovoljenja, vezana na stalne zaposlitvene potrebe delodajalcev na podlagi sistematiziranih delovnih mest. S tem dovoljenjem se sme tujec zaposliti le pri delodajalcu, ki je zaprosil za izdajo dovoljenja« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 10.čl.).

3 Pravna ureditev zaposlovanja tujcev v Sloveniji

3.1 Zakon o tujcih

S tem zakonom se določajo pogoji in načini vstopa, zapustitve in bivanja tujcev v Republiki Sloveniji (Zakon o tujcih 50/2011, 1.čl.). Prvi tak zakon pri nas je bil sprejet leta 1991, vendar je njegova uporaba pokazala določene pomanjkljivosti in napake, zato je leta 1999 v veljavo stopil nov zakon o tujcih. Odpravljeni so bili delovni vizumi in poslovni vizumi, nadomestili so jih z dovoljenjem za prebivanje. Zaradi ureditve in uskladitve nacionalnega pravnega reda s pravnim redom Evropske Unije je Zakon o tujcih do leta 2008 doživel kar 5 dopolnitev, 27.6.2011 pa je državni zbor sprejel novelo zakona o tujcih.

3.1.1 Vsebinske značilnosti, ki jih obravnava Zakon o tujcih

- a) *Vstop tujcev v Republiko Slovenijo in zapustitev Republike Slovenije.* Vsak tujec mora imeti za vstop v državo veljavno potno listino, razen v primeru, ko ni z zakonodajo predpisano drugače, hkrati pa mora imeti tujec urejen vizum ali dovoljenje za prebivanje. Bivanje v Sloveniji je tujcem dovoljeno do izteka vizuma ali dovoljenja za prebivanje oziroma do izteka sklepa Republike Slovenije (če tak sklep obstaja), mednarodne pogodbe ali zakona (Zakon o tujcih 50/2011, 6.čl.-16.čl.).
- b) *Vizumi.* Zakon opredeljuje več vrst vizumov, in sicer letališko tranzitni vizum, vizum za kratkoročno bivanje in pa vizum za dolgoročno bivanje. Tujec lahko za pridobitev vizuma zaprosi na diplomatskih predstavništvih ali konzulatih Republike Slovenije v tujini, v izjemnih primerih pa je za izdajo vizuma pristojno tudi ministrstvo za zunanje zadeve. Vizumi se izdajajo vedno na prošnjo tujca, in sicer največ tri mesece pred predvidenim prihodom v državo. Tujec lahko zaprosi tudi za vizum za dolgoročno bivanje v Republiki Sloveniji, vendar le-to ne sme biti daljše od enega leta.

Za pridobitev vizuma mora imeti tujec urejeno:

- veljavno potno listino, katere veljavnost mora biti vsaj tri mesece daljša od datuma, ko bo tujec zapustil Republiko Slovenijo
- zdravstveno zavarovanje. Tujec mora dokazati, da ima za čas veljavnosti vizuma urejeno zavarovanje, ki krije stroške v državi gostiteljici v primeru medicinske pomoči in nujnega zdravljenja
- sredstva za preživljanja za čas bivanja v Sloveniji. Po zakoniku o Schengenskih mejah mora imeti tujec zagotovljena sredstva za preživljanje v državi, in sicer gre

za sredstva najmanj v višini osnovnega zneska minimalnega dohodka v Republiki Sloveniji.

- dokazati in utemeljiti mora namen bivanja (Zakon o tujcih 50/2011, 17.čl.-30.čl.).

c) *Prebivanje tujcev.* Vsak tujec, ki želi prebivati v Republiki Sloveniji iz drugačnih razlogov, kot so na razpolago za pridobitev vizuma, mora pridobiti dovoljenje za prebivanje. Zakon opredeljuje dovoljenje za začasno in pa za stalno prebivanje v Republiki Sloveniji.

- Dovoljenje za začasno prebivanje se izda za določen namen in določen čas, če želi v Republiki Sloveniji bivati iz sledečih namenov: zaposlitev ali delo; združitev družine, študija, usposabljanja ali izobraževanja; tujcem, ki imajo status rezidenta za daljši čas v drugi državi članici Evropske unije; tujcem slovenskega rodu do četrtega kolena v ravni vrsti; otrokom tujcev, rojenih v Republiki Sloveniji; žrtvam trgovine z ljudmi; žrtvam nezakonitega zaposlovanja; tujcem, ki jim je bilo v Republiki Sloveniji dovoljeno zadrževanje. To dovoljenje se vedno izda za čas, ki je potreben za izpolnitev oziroma dosego namena bivanja, vendar ne sme biti daljše od enega leta, če zakon ne predvideva in določa drugače.
- Dovoljenje za stalno prebivanje se izda brez omejitve trajanja in namena prebivanja. Izda se lahko tujcu, ki najmanj pet let neprekinjeno in zakonito prebiva v Republiki Sloveniji. Ta pogoj je izpolnjen tudi v primeru, ko je bil tujec odsoten iz Republike Slovenije in ni imel izdanega dovoljenja za začasno bivanje, če odsotnosti skupaj ne presegajo deset mesecev, in če so bile krajše od šest zaporednih mesecov. Tujcu slovenskega rodu ali tistemu, katerega bivanje v Republiki Sloveniji predstavlja interes državi, se lahko dovoljenje za stalno prebivanje izda tudi pred iztekom petletnega roka. Dovoljenje za stalno prebivanje pa se ne izda tujcu, ki je v zadnjih treh letih preživel zaporno kazen, in če je le-ta presegala dobo enega leta, prav tako se dovoljenje za stalno prebivanje ne izda tujcu, ki je v Sloveniji neprekinjeno prebival pet let na podlagi dovoljenj za začasno prebivanje iz naslova usposabljanja ali študija (Zakon o tujcih 50/2011, 31.čl.-59.čl.).

3.2 Zakon o zaposlovanju in delu tujcev

Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 je eno izmed pomembnih vprašanj, kako urediti status posameznikov, živečih na ozemlju Republike Slovenije.

Leta 2000 je bil zato v Sloveniji sprejet nov zakon, zakon o zaposlovanju in delu tujcev, ki je prešel v uporabo 1.1. 2001. Namen zakona je v prvi vrsti določiti pogoje, pod katerimi se lahko tujec zaposli ali dela v Sloveniji. »Nov zakon ureja področje zaposlovanja tuje delovne sile ob upoštevanju sprejetih načel politike zaposlovanja v državah članicah EU, obenem pa odpravlja pomanjkljivosti, ki so se pokazale v praksi ob izvajanju starega zakona« (Belopavlovič 2000).

Kljub mnogim dopolnitvam, ki jih je zakon doživel, so se pokazale nekatere problematike, ki so opozarjale na številne zlorabe zakona. V uradnem listu RS, št. 26/2011 je bil 8. aprila 2011 objavljen novi Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1 2011). Kot omenjeno, so bile številne zlorabe zakona, ki so se pojavile v preteklih letih, poglavitni razlog za novelo zakona. Spremembe so bile po mnenju vlade Republike Slovenije nujne zaradi izboljšav zakona v smislu preprečevanja zlorab in zaščite trga dela, vzpostavitve pravne podlage za izdajo podzakonskega predpisa o nastanitvah tujcev, uskladitve zakona z zakonodajo EU ter nadaljnje odprave administrativnih ovir.

Z novim zakonom so bile vpeljane nekatere bistvene spremembe, ki naj bi pripomogle k ureditvi problematike kršitev in v splošnem zaposlovanja tujih delavcev na slovenskem trgu dela. Te spremembe so:

- Večja zaščita in varnost tujcev, ki so zaposleni ali delajo pri slovenskih delodajalcih.
- Zaščita slovenskega trga dela.
- Preprečevanje zlorab (neustrezne nastanitve tujcev, oderuške najemnine, pridobivanje večjega števila delovnih dovoljenj »na zalogo«, onemogočanje tujcev z najmanj poklicno izobrazbo, da dosežejo dveletno neprekinjeno zaposlitev pri istem delodajalcu in s tem možnost pridobitve osebnega delovnega dovoljenja). Po novem bo osebno delovno dovoljenje za tri leta lahko pridobil tujec z najmanj poklicno izobrazbo ali pridobljeno poklicno kvalifikacijo v RS že po najmanj 20-mesečni zaposlitvi pri kateremkoli delodajalcu.
- Odprava administrativnih ovir in poenostavitev postopkov za delodajalce in tujce

- predpisane so višje globe v primerjavi s starim zakonom (npr. za primere kršitve rokov prijave in odjave dela tujcev, zaradi zlorab namenov izdaje delovnega dovoljenja ipd.).
- Ureditev področja nastanitve tujcev, ki delo opravljajo pri slovenskih ali tujih delodajalcih na ozemlju RS. Novi Zakon o zaposlovanju in delu tujcev določa, da so delodajalci, ki zaposlujejo, ali za katere tujci opravljajo delo, in ki zagotavljajo nastanitev tem tujcem v Republiki Sloveniji, dolžni zagotoviti minimalne bivanjske in higienske standarde. Z navedeno določbo novi zakon daje pravno podlago za sprejetje podzakonskega predpisa, ki bo uredil področje nastanitve delavcev migrantov. Pravilnik, ki bo podrobneje določal nastanitev tujcev, je Pravilnik o določitvi minimalnih standardov. Delodajalec torej tujcu lahko zagotovi nastanitev, kar sicer ni nujno, vendar je v primeru, da mu jo zagotavlja, dolžan upoštevati zgoraj omenjeni pravilnik.
- Uskladitev zakona z EU zakonodajo. Zakon uvaja modro karto EU v primeru visokokvalificirane zaposlitve tujca, za katero Zavod na zahtevo upravne enote preveri pogoje in izda le soglasje k modri karti EU.
- Zakon vpelje nove kategorije tujcev, ki imajo prost dostop na slovenski trg dela. Prost dostop na trg dela pomeni, da tujec v RS lahko opravlja delo, se zaposli ali samozaposli brez delovnega dovoljenja. Te kategorije tujcev so:
 - a) Tujec z dovoljenjem za stalno prebivanje v RS (prej le državljani držav članic EU).
 - b) Begunci.
 - c) Družinski člani (ki niso državljani Slovenije) slovenskega državljanja, ki imajo dovoljenje za začasno prebivanje (Prej le družinski člani tujca iz EU, četudi niso bili člani držav članic EU).
 - d) Državljanı držav članic EU, EGP(Norveška, Liechtenstein, Islandija) in Švicarske konfederacije in tudi njihovi družinski člani, ki nimajo državljanstva EU, EGP in Švicarske konfederacije, če imajo dovoljenje za začasno prebivanje ali vizum za dolgoročno bivanje .
 - e) Tujci, ki imajo status rezidenta za daljši čas v drugi državi članici EU, po enem letu prebivanja v RS in imajo dovoljenje za začasno prebivanje.
 - f) Tujci slovenskega rodu do 3. kolena v ravni vrsti, ki imajo dovoljenje za začasno prebivanje.

- Jasnejša in bolj pregledna struktura zakona.
- Ukinja se sezonsko delo v gostinstvu, turizmu ter v gradbeništvu. Ohranja le sezonsko delo v kmetijstvu in gospodarstvu.
- Zakon kot novost uvede zaposlitev pri dveh ali več delodajalcih. Tujec z najmanj visokošolsko izobrazbo, za katerega je že izdano dovoljenje za zaposlitev, lahko po najmanj enomesečni neprekinjeni zaposlitvi pri prvem delodajalcu pridobi dovoljenje za zaposlitev pri drugih delodajalcih.
- Zakon uvaja nove vrste delovnih dovoljenj (Finance 2011).

3.2.1 Vsebinske značilnosti, ki jih obravnava omenjeni zakon

a) Omejevanje števila tujcev na trgu dela

Država na letni ravni vsako leto določi kvoto delovnih dovoljenj. Vlada sme poleg kvote postaviti tudi omejitve zaposlovanja in dela tujcev po regijah, dejavnostih, poklicih tujcev po regijah, področjih dejavnosti, podjetjih in poklicih, če so razlogi utemeljeni z javnim ali splošnim gospodarskim interesom (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 54.čl).

b) Vrste delovnih dovoljenj

1. Osebno delovno dovoljenje

»Osebno delovno dovoljenje se izda na vlogo tujca za čas, določen z zakonom, neodvisno od stanja in razmer na trgu dela« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 20.čl.).

Zakon opredeljuje več vrst osebnih delovnih dovoljenj, in sicer:

1.1 Osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo enega leta

Tujec lahko pod pogoji zakona ustanovi ali soustanovi gospodarsko družbo, se registrira kot samostojni podjetnik, če pred tem pridobi osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo vsaj enega leta. Dovoljenje z veljavnostjo enega leta pridobi v primeru, ko je izpolnjen vsaj en od sledečih pogojev: zakonito prebiva v Republiki Sloveniji vsaj eno leto; ob vložitvi vloge je v Republiki Sloveniji zakonito prebival vsaj eno leto; da izkaže finančna sredstva v višini 10.000 evrov; če določeno dejavnost lahko opravlja sam v poslovnem prostoru (v tem primeru mora izkazati lastništvo poslovnih objektov); v primeru, da je v zadnjem letu tujec neprekinjeno delal v Republiki Sloveniji kot delovni migrant. Dovoljenje lahko tujec večkrat

podaljša, vendar ne za daljše obdobje od enega leta (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 21.čl.).

2.1 Osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let

Za to dovoljenje lahko zaprosijo družinski člani osebe, ki ima dovoljenje za stalno prebivanje, zaradi združitve družine; družinski člani begunca; v Republiki Sloveniji samozaposlen tujec, ki je zadnjih 22 mesecev prijavljen v socialno zavarovanje, plačuje prispevke, hkrati pa je vpisan v poslovni register; dnevni delovni migrant, ki je bil v zadnjih 2 letih vsaj 20 mesecev zaposlen v Republiki Sloveniji; tujec z najmanj poklicno izobrazbo, ki je bil v zadnjih 2 letih vsaj 20 mesecev zaposlen v Republiki Sloveniji; tujec, ki je zadnji letnik šolanja končal v Republiki Sloveniji, si pridobil najmanj visokošolsko izobrazbo in si v roku dveh let po končanju izobraževanja našel zaposlitev ali se samozaposlil; in pa tujec, ki v Republiki Sloveniji zaključi določen program raziskovalnega dela in se v roku enega leta zaposli.

Osebno delovno dovoljenje lahko tujec podaljša in sicer enkrat za eno leto in to v primeru, da je bil vsaj šest mesecev pred vložitvijo vloge zaposlen in prijavljen v socialno zavarovanje v Republiki Sloveniji. Tujec ima poleg podaljšanja možnost ponovno zaprositi za osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let, v tem primeru se vloga ne šteje kot vloga za podaljšanje pač pa kot vloga za dodelitev dovoljenja za tri leta (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 22.čl.).

2. Dovoljenje za zaposlitev

Dovoljenje za zaposlitev se izda tujcu na podlagi pisne vloge bodočega delodajalca, in sicer pod pogojem, da v evidenci iskalcev zaposlitve ni ustrezne domače osebe oziroma osebe, ki je glede na pravice po zakonu izenačena z državljanom Republike Slovenije. V primeru zaprositve za izdajo dovoljenja za zaposlitev tujca mora biti delodajalec registriran ali vpisan v poslovni register, vsaj šest mesecev pred vložitvijo vloge za dovoljenje na zavod ne sme biti podan noben zahtevek o prenehanju potreb večjega števila zaposlenih po delu na zavodu, hkrati pa more za obdobje preteklih šestih mesecev izkazati pozitiven poslovni izid, ki mora dosegati višino vsaj dveh minimalnih bruto plač in izkazati, da je zadnjih šest mesecev (oziroma manj v primeru krajšega časa poslovanja) redno predlagal plačilne liste in poravnal vse obveznosti iz naslova davčnih prispevkov ter prispevkov za zaposlitev in delo.

Zavod je pred izdajo dovoljenja za zaposlitev v primeru nadzora nad trgom dela dolžan preveriti, ali je delodajalec v zadnjih šestih mesecih iz poslovnih razlogov morebiti odpustil delavce, ki ustrezajo odprtemu delovnemu mestu, za katerega se dovoljenje izdaja oziroma

celo zavrnil iskalca zaposlitve, ki bi lahko ustrezal pogojem omenjenega delovnega mesta. Prosto delovno mesto mora delodajalec vedno javno objaviti, predložiti dokumentacijo tujca in izkazati njegovo ustreznost za delovno mesto, poleg tega pa je dolžan predložiti pogodbo o zaposlitvi s svojim podpisom.

Pristojen minister za delo je dolžan določiti primere, ko zaposlitev tujca ni vezana na trg dela, kar pomeni, da se dovoljenja za zaposlitev izdajo brez upoštevanja zakonskega določila prednostnega obravnavanja domačih brezposelnih oseb. Gre za primere, ko želi delodajalec zaposliti tujca s poklicno usmeritvijo, ki je na slovenskem trgu primanjkuje, ali pa jih ni mogoče pridobiti z izobraževanjem in usposabljanjem v Republiki Sloveniji. Skladno z raziskavami trga, stanjem brezposelnosti in strukture zaposlovanja po regijah in gospodarskih panogah minister s soglasjem po območnih enotah zavoda za zaposlovanje določi dejavnosti ali poklice, pri katerih se lahko dovoli izdaja dovoljenja za zaposlitev, brez upoštevanja prednostnega obravnavanja domačih iskalcev zaposlitve. Delodajalec mora poskrbeti in izkazati ustreznost tujca pri ostalih, v zgornjem odstavku naštetih pogojih (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 25.čl.-30.čl.).

2.1 Dovoljenje za zaposlitev z veljavnostjo enega leta

Dovoljenje za zaposlitev tujca se vedno izda delodajalcu na podlagi pisne vloge z omejeno veljavnostjo največ enega leta. Ob objavi prostega delovnega mesta, na katerega želi delodajalec zaposliti tujca, je zavod dolžan v roku osmih delovnih dni obvestiti delodajalca, ali imajo v bazi iskalcev zaposlitve ustrezno domačo osebo oziroma druge z domačimi izenačene iskalce zaposlitve. Za čas trajanja in veljavnosti omenjenega delovnega dovoljenja se tujec ne more zaposliti na drugem delovnem mestu ali pa celo skrajšati delovni čas na krajšega od polnega, če je bilo dovoljenje izdano za zaposlitev za polni delovni čas. Premestitev na drugo delovno mesto ali skrajšanje delovnega časa je možno samo v primeru, da delodajalec za osebo zaprosi novo dovoljenje za zaposlitev (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 25.čl.).

2.2 Nadomestno dovoljenje za zaposlitev

V primeru, da ima tujec že izdano in veljavno dovoljenje za zaposlitev za krajši delovni čas, lahko delodajalec v tem času v njegovem imenu zaprosi za nadomestno dovoljenje za zaposlitev za polni delovni čas. Za izdajo mora delodajalec predložiti novo pogodbo zaposlenega, kjer izkazuje zaposlitev za polni delovni čas, z dnem izdaje novega dovoljenja pa veljavnost starega preneha.

Dovoljenje za zaposlitev lahko tujec podaljša v primerih, ko bo pri istem delodajalcu opravljal isto vrsto dela, za katerega mu je že bilo izdano dovoljenje, vendar največ za eno leto. Za istega delodajalca šteje tudi univerzalni pravni naslednik, kateremu status je dodeljen v skladu z Zakonom o delovnih razmerjih. Vlogo mora delodajalec oddati najkasneje trideset dni pred iztekom veljavnega dovoljenja. V primeru, da novo dovoljenje ni izdano pred iztekom starega, zavod izda posebno odločbo, ki velja kot nadomestilo dovoljenja do njegove izdaje. Za pridobitev podaljšanja dovoljenja mora delodajalec zavodu preložiti novo pogodbo, podpisano z njegove strani in s strani zaposlenega (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 26.čl.).

c) Razmejitev oblik dela tujih delavcev

Zakon razlikuje med različnimi oblikami dela, ki jih tujci lahko opravljajo v državi.

1. Usposabljanje in izpopolnjevanje tujcev

Te vrste dovoljenj so vezane na sklenitev pogodbe o zaposlitvi med delodajalcem in tujcem, razen v primeru, ko zakon predvideva možnost usposabljanja in izpopolnjevanja brez sklenitve take pogodbe. Izvaja se lahko le s pridobitvijo mnenja gospodarskega združenja, pristojnih zbornic ali ustreznega ministrstva, ki mora program usposabljanja in izpopolnjevanja predhodno tudi potrditi. Program usposabljanja je vedno omejen na eno leto, v primeru, da programa ni možno zaključiti v danem obdobju, pa se lahko dovoljenje podaljša za 6 mesecev. Tujec se lahko v posamezni program vključi le enkrat (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 35.čl.).

2. Sezonsko delo tujcev

Dovoljenje za take vrste dela se izda samo v primeru, da ima dejavnost sezonski značaj, kjer je značilna začasnost in izrazito povečan obseg potrebe po zaposlitvi dodatnih delavcev. Za opravljanje takega dela morata delodajalec in tujec skleniti pogodbo o zaposlitvi, vendar največ trikrat v posameznem koledarskem letu. V primeru, da delo traja neprekinjeno največ trideset dni, govorimo o pogodbi o delu, drugače pogodbi o zaposlitvi. Dovoljenje je tujcu izdano na podlagi pisne vloge delodajalca, brez kontrole trga dela, če so izpolnjeni vsi ustrezni pogoji 27. člena Zakona o zaposlovanju in delu tujcev. Delodajalec lahko zaprosi za podaljšanje dovoljenja, vendar skupno trajanje vseh dovoljenj za delo za isto osebo ne sme presegati šestih mesecev v enem koledarskem letu. V primeru izrednih pridelovalnih okoliščin in na podlagi mnenja pristojne zbornice se lahko zgoraj omenjeni pogoj o

omejitvi podaljševanja dovoljenja zanemari, kar pomeni, da se dovoljenje podaljša še za največ trideset dni, oziroma če je med delavcem in delodajalcem sklenjena pogodba o delu, še za največ petnajst dni (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 33.čl.).

3. Usposabljanje v gospodarskih družbah

Usposabljanje lahko izvajajo domači delavci, in sicer z usposabljanjem tujih napotenih delavcev, ali pa napoteni tuji delavci usposablajo domače delavce. Pogoj je kapitalska povezanost tuje in slovenske gospodarske družbe, poslovno-tehnično sodelovanje ali prenos tehnologije. Usposabljanje se vedno izvaja v družbi, ki ima sedež v Republiki Sloveniji, na podlagi posebne pogodbe. Napotitev tujega delavca v Slovenijo je možna večkrat, vendar za skupno največ tri mesece v obdobju dveh let (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 36.čl.-37.čl.).

4. Izvajanje storitev

4.1 Izvajanje storitev z napotenimi delavci.

»Tuji delodajalci lahko z napotenimi delavci izvajajo čezmejne storitve s tržno prisotnostjo ali brez nje, v skladu s predpisi Republike Slovenije in mednarodnimi pogodbami, ki zavezujejo Republiko Slovenijo« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 38.člen). Storitve z napotenimi delavci lahko tuji delodajalec izvaja le v primeru, ko so delavci pri njem zaposleni najmanj eno leto in izpolnjujejo vse pogoje, naštet v Zakonu o zaposlovanju in delu tujcev.

4.2 Individualne storitve tujcev

- Pogodbene storitve tujcev na podlagi dovoljenja za delo. Dovoljenje za delo za izvedbo pogodbenih storitev lahko tujec, ki nima registrirane dejavnosti in ima stalno prebivališče izven meja Republike Slovenije, pridobi le v primeru, da s strani izvajalca obstaja potreba po specialističnem znanju in le-tega ne more pridobiti na notranjem trgu.

- Pogodbene storitve tujcev na podlagi prijave dela. Sem spadajo pogodbene storitve tujih umetnikov in poklicnih ustvarjalcev, sejemske storitve, storitve, vezane na dobavo blaga in servisiranje ter interventne storitve. Za opravljanje naštetih storitev tujec ne potrebuje pridobiti delovnega dovoljenja, saj zadostuje že potrdilo o prijavi dela (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 42.čl.-47.čl.).

č) *Postopek prijave in odjave dela tujcev*. Zavezanci vseh delavcev, ki se zaposlijo v Republiki Sloveniji, so dolžni prijaviti delo tujega državljanina in ga tudi odjaviti, ko z delom preneha, za čas dela tujca pa morajo na sedežu poslovanja tudi hraniti potrdilo o prijavi dela. Pod pojmom "zavezanci" zakon razume delodajalca tujega delavca, za katerega delavec opravlja delo ali storitve za čas veljavnosti dovoljenja (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 48.čl.-52.čl.).

- d) *Nadzor nad zaposlovanjem tujcev*. Nadzor nad izvajanjem zakona vrši Inšpektorat Republike Slovenije za delo, ki o vseh postopkih in kaznih obvešča Zavod za zaposlovanje (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 59.čl.-60.čl.).
- e) *Zbirka podatkov o tujcih*. Zavod za zaposlovanje vodi evidenco podatkov o tujcih, evidenco o delodajalcih in evidenco o tujih delodajalcih, z namenom spremljanja stanja na trgu dela, za statistične namene, za odločanje o izdaji ali odvzemu delovnega dovoljenja. Evidenca o tujcih mora vsebovati vse ključne podatke o tujcih, in sicer od osebnih podatkov, izobrazbe pa do delovnih izkušenj in posebnih znanj, številke potne listine in vrste dovoljenja. Evidenca o tujih in domačih delodajalcih pa mora vsebovati ključne podatke, kot so informacije o sedežu in nosilcu družbe, zastopnikih, matični in davčni številki ter delovnih dovoljenjih in njihovem izteku (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 65.čl.).
- f) *Kazenske določbe*. Zakon v zaključku natančno razčleni in opredeli vse vrste kršitev ter višine glob, ki jih mora odgovorna oseba poravnati v primeru kršitev. Opredeljene so tako kršitve delodajalcev kot delavcev (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 66.čl.-83.čl.).

Pogoji, ki jim morajo tujci ustrezati, da lahko delajo ali se zaposlijo v Sloveniji, so urejeno delovno dovoljenje, in da je zavezanec za prijavo dela prijavil delo tujca, tako kot to predpisuje zakon. Če oseba nima urejenega delovnega dovoljenja, je vsaka pogodba, sklenjena s tako osebo, nična. Pod delovna dovoljenja zakon smatra osebna dovoljenja, dovoljenja za zaposlitev in dovoljenja za delo. Ko tujec dobi delovno dovoljenje, je le-to veljavno le za tisto delo, za katerega je bilo izdano. Tudi delodajalec tujca, ki je pridobil delovno dovoljenje, ne sme prepustiti na delo k drugemu delodajalcu, razen v primeru zakonskega predpisa.

Zakon je uveljavil tudi osnovno načelo imigracijske politike, in sicer ločevanje med novim zaposlovanjem tujcev in urejanjem statusa tujcev, ki že dalj časa bivajo v Sloveniji, in kjer so postopki izdaje delovnega dovoljenja ugodnejši in popustljivejši. Od uveljavitve zakona je

tako prišlo do zmanjšanja obsega veljavnih dovoljenj za več kot 15.7%. Po sprejetju novega zakona je prišlo v Sloveniji do bistvenih premikov pri obsegu in vrstah delovnih dovoljenj tujih delavcev v Sloveniji. To je posledica spremenjenih in zaostrenih pogojev za izdajo delovnih dovoljenj (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011).

4 Postopek zaposlovanja tujcev

Delodajalec je dolžan pri zaposlitvi tujca upoštevati vse veljavne delovnopravne zakonodaje ter pravilnike in postopke, ki opredeljujejo delo tujcev v Republiki Sloveniji. Trenutno poznamo v Sloveniji dva postopka, in sicer za tujce, ki prihajajo iz držav Evropske unije, EPG, Švicarske konfederacije in tiste, ki prihajajo iz tretjih dežel. Državljanii držav članic Evropske unije, EPG ali Švicarske konfederacije imajo prost dostop na trg dela, kar pomeni, da so upravičeni do dela, zaposlitve ali samozaposlitve brez pridobitve delovnega dovoljenja, razen v primeru, ko mednarodna pogodba, ki zavezuje Republiko Slovenijo, določa drugače. Prost dostop na trg dela imajo tudi njihovi družinski člani, vendar si morajo urediti posebno dovoljenje za začasno prebivanje za družinskega člana ali pa morajo zaprositi za vizum za dolgoročno bivanje.

Kot vsak postopek zaposlovanja tudi zaposlovanje tujcev poteka po določenih pravilnikih in ustaljenih postopkih. Na podlagi Zakona o zaposlovanju in delu tujcev je ministrstvo za delo 10.6.2011 v Uradnem listu RS, št. 45/2011, objavilo Pravilnik o vlogah in dokazilih v zvezi z zaposlovanjem in delom tujcev ter o zaposlitvah tujcev, ki niso vezana na trg dela. V pravilniku so opredeljene vse zahteve, ki morajo biti izpolnjene s strani delodajalca in tujca za ustrezno pridobitev dovoljenj za delo in zaposlitev.

Delodajalec je po selekcijskem postopku izbire novega kadra dolžan vložiti prošnjo za pridobitev delovnega dovoljenja v imenu tujca, ki naj bi se pri njem zaposlil (Božnar 2003).

Vse prošnje v zvezi z delovnimi dovoljenji urejajo na centralni lokaciji Zavoda za zaposlovanje¹. Če je vloga popolna, je Zavod dolžan odločiti o izdaji delovnega dovoljenja najkasneje v 60-ih dneh. Predpogoj za obravnavo take prošnje ostaja, da v bazi iskalcev zaposlitve na Zavodu za zaposlovanje ni ustreznih domačih iskalcev ali drugih brezposelnih oseb, ki so glede na pravice izenačeni z domačim prebivalstvom.

¹ Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Služba za zaposlovanje in delo tujcev s sedežem na Dunajski cesti v Ljubljani

Delodajalec lahko v imenu tujca zaprosi za dovoljenje za zaposlitev, bivanje ali delovno dovoljenje, glede na potrebe delodajalca in seveda pogojev, ki so določeni v Zakonu o zaposlovanju in delu tujcev. Z letom 2001 je bil v Sloveniji uveden poseben sistem, kvotni sistem, ki omogoča državi regulirati pretok in zaposlovanje tujcev v Sloveniji. Vlada lahko vsako leto glede na stanje trga, v skladu z migracijsko politiko, določi letno kvoto dovoljenih izdanih delovnih dovoljenj, v višini 5% aktivnega prebivalstva Republike Slovenije. V to kvoto niso všteti tujci z osebnih delovnim dovoljenjem, državljani EU, EGS in Švicarske konfederacije, ki omenjenih dovoljenj ne potrebujejo, ter napoteni delavci na izobraževanju ali zastopniki družb. Centralna služba Zavoda za zaposlovanje glede na pretekle podatke in trend zaposlovanja ter napovedi razdeli omenjen kvote po območnih službah po Sloveniji (Grofelnik in Premk 2007). Kvote se razdelijo glede na območne enote in glede na namen, in sicer so to kvote za zaposlovanje tujcev v Republiki Sloveniji, napotene tujce v Republiko Slovenijo, usposabljanje in izpopolnjevanje, sezonsko delo tujcev in individualne storitve tujcev (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 54.čl.). Kvote delovnih dovoljenj so bile določene z Uredbo o določitvi kvote delovnih dovoljenj z namenom:

- zagotoviti kadre, ki jih na domačem trgu dela primanjkuje,
- zagotoviti kadre s poklici, za katere v Sloveniji ni ustreznega izobraževanja ali usposabljanja,
- pri pridobivanju delovnih dovoljenj brez kontrole trga spodbuditi zaposlovanje tujih strokovnjakov,
- nadzorovati pretok tujcev v Slovenijo in hkrati usmerjati politiko delovnih migracij v Republiki Sloveniji (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2006).

Do leta 2010 je vlada vsako leto vnaprej določila kvoto delovnih dovoljenj glede na pretekla leta in napovedi pri zaposlovanju tujih državljanov. Od leta 2011 naprej in z uvedbo novega Zakona o zaposlovanju in delu tujcev pa se kvote več ne določajo vnaprej, temveč tekom leta glede na trenutno stanje in predvideno gibanje trga dela.

Delodajalec je ob sklenitvi delovnega razmerja obvezan prijaviti tujca v socialno zavarovanje. Dolžnost tujcev, ki se zaposlijo ali delajo v Republiki Sloveniji, pa je, da se prijavijo najkasneje dan pred nastopom dela (Pravilnik o vlogah in dokazilih v zvezi z zaposlovanjem in delom tujcev ter o zaposlitvah tujcev, ki niso vezane na trg dela 45/2011, 51. čl.). Prijavi je potrebno priložiti ustrezna dokazila, ki jih zahteva Pravilnik o prijavi in objavi prostega delovnega mesta ali vrste dela, postopku posredovanja zaposlitve ter vsebini in načinu sporočanja podatkov

Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje. Tujec na pristojni enoti nato prejme potrdilo o prijavi dela na posebnem obrazcu. V primeru, da je imel tujec v času vložitve prošnje že dovoljenje za prebivanje v Republiki Sloveniji, je potrebno prijavo narediti najkasneje v 10 dneh od vročitve delovnega dovoljenja, če pa dovoljenja za prebivanje še ni imel, mora prijavo opraviti najkasneje v roku 15 dni od vročitve delovnega dovoljenja. V primeru sklenitve delovnega razmerja se za prijavo dela šteje prijava v socialno zavarovanje (Grofelnik in Premk 2007). S sklenitvijo pogodbe o zaposlitvi s tujcem, lahko delodajalec tujci nudi nastanitev. Če se odloči, da tujcu nudi tudi nastanitev, je obvezan zagotoviti minimalne bivanjske in higienske standarde. Pristojna ministrstva so dolžna izdati podzakonski akt, kjer določijo, kaj predstavljajo minimalni higienski in bivanjski standardi. Minimalni bivanjski standardi določajo predvsem opremljenost, vzdrževanje, ogrevanje in osvetlitev prostorov, največje število oseb, ki lahko prebivajo v enem prostoru, in minimalno kvadraturu prostora glede na število oseb, minimalni higienski pa določajo največje število uporabnikov glede na opremljenost sanitarnih prostorov, ločenost teh prostorov od drugih bivalnih prostorov, njihovo zračenje in osvetlitev (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 13. čl.).

V primeru prenehanja delovnega razmerja je delodajalec dolžan odjaviti delo tujca pred iztekom trenutno veljavnega delovnega dovoljenja ali dovoljenja za zaposlitev. Delodajalec s strani zavoda prejme potrdilo o odjavi delavca na posebnem, za to namenjenem, obrazcu (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 48. čl.).

5 Slovenski trg delovne sile

Slovenski trg delovne sile je v nekaterih pogledih specifičen, vsaj kar se tiče gradbene panoge in zaposlovanja znotraj nje. Menim, da je potrebno najprej podati nek okvir in navesti značilnosti našega trga, da bi lahko kasneje razumeli problematiko pomanjkanja domače delovne sile v določenih panogah, predvsem v gradbeni.

V zadnjih desetih letih se je na slovenskem trgu odvilo mnogo transformacij, kar je posledično vplivalo na njegovo strukturo. Trg se je začel prilagajati evropskim razmeram in potrebam, določeni segmenti trga delovne sile so se začeli razvijati z različno hitrostjo, na določenih pa so se pojavile anomalije (Ignjatovič 2002).

Trg dela so preplavile fleksibilne oblike zaposlovanja, ki prinašajo prednosti predvsem za iskalce zaposlitve, saj temeljijo na prilagojenosti potrebam in želja tako ponudniku kot iskalcu zaposlitve. Slovenski trg se je začel spopadati s problemi na več področjih, ki pa jih država

skuša zamejiti z raznovrstnimi razvojni strategijami. Ključne problematike se pojavljajo na sledečih področjih:

1. Pomanjkanje delovne aktivnosti v določenih starostnih skupinah

Pri mlajših in starejših generacijah prihaja do vedno nižje delovne aktivnosti, saj mladi na trg dela vstopajo zelo pozno, na drugi strani pa ga starejše generacije zelo hitro zapuščajo. (Slovenija jutri). Probleme je zaznati tudi v nizki stopnji rodnosti in trendu staranja prebivalstva, kar pomeni nižanje aktivnega delovne sile. Slovenija se namreč že nekaj let uvršča med države z najnižjo stopnjo rodnosti v Evropi. Nizka rodnost vodi v hitro staranje prebivalstva, ta pa v negativni naravni prirastek. Ta trend se bo v prihodnosti povečeval in število migrantov v Sloveniji bo vedno bolj naraščalo (Malačič 2008).

V spodnji tabeli (glej Tabelo 5.1) so prikazane mere aktivnosti prebivalstva glede na starostne skupine od leta 2006 do prvega četrtertja leta 2011. Podatki so pridobljeni z anketo ADS, s katero se ugotavljajo značilnosti trga dela. Statistični urad Slovenije izvaja in objavlja anketo četrtrletno in je vključena v Nacionalni program statističnih raziskovanj.

Tabela 5.1 Mere aktivnosti prebivalstva po anketi o delovni sili po starostnih skupinah

Mere aktivnosti prebivalstva po anketi o delovni sili po starostnih skupinah
Measures of activity by the Labour Force Survey by age groups

		Stopnja aktivnosti Activity rate					Stopnja delovne aktivnosti Employment/population ratio					Stopnja brezposelnosti Unemployment rate			
		skupaj total	15-24 let 15-24 years	25-49	50-64	65 +	skupaj total	15-24 let 15-24 years	25-49	50-64	65 +	skupaj total	15-24 let 15-24 years	25-49	50-64 let 50-64 years
%															
Ø 2006		59,3	40,6	91,4	51,1	7,8	55,8	35,0	86,3	49,1	7,8	6,0	13,9	5,6	3,8
Ø 2007		59,7	42,0	91,7	51,2	8,8	56,8	37,6	87,6	49,1	8,8	4,9	10,4	4,4	4,1
Ø 2008		59,5	43,0	92,1	51,6	6,4	56,9	38,4	88,6	49,8	6,4	4,4	10,6	3,8	3,6
Ø 2009		59,5	41,0	91,5	53,9	7,6	56,0	35,3	86,5	51,6	7,6	5,9	13,8	5,5	4,2
Ø 2010		59,2	40,0	91,6	53,1	7,3	54,9	34,1	85,0	50,5	7,3	7,3	14,7	7,3	4,9
2009	2	59,4	39,7	91,5	54,3	7,9	56,1	34,8	86,7	51,9	7,9	5,6	12,4	5,2	4,5 ^M
	3	60,6	47,7	91,3	54,5	9,2	56,8	41,4	85,7	52,6	9,2	6,2	13,1	6,1	3,5 ^M
	4	59,7	39,7	92,0	54,3	7,3	55,9	33,7	86,4	51,9	7,3	6,4	15,2	6,1	4,3 ^M
2010	1	59,0	39,3	91,7	53,8	6,5	54,8	33,5	85,0	51,6	6,5	7,1	14,7	7,3	4,0 ^M
	2	59,2	39,2	92,0	53,2	6,9	55,0	33,0	85,7	50,6	6,9*	7,1	15,8	6,9	4,9
	3	59,2	41,9	90,9	53,0	8,1	55,0	36,5	84,5	50,2	8,1	7,0	13,0	7,1	5,1
	4	59,3	39,6	91,9	52,4	7,6	54,7	33,4	84,8	49,6	7,6	7,8	15,6	7,8	5,4
2011	1	57,7	35,3	92,1	49,0	6,8	52,8	28,7	84,7	45,6	6,8	8,5	18,8	8,0	6,9

STATISTIČNI URAD REPUBLIKE SLOVENIJE
STATISTICAL OFFICE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

Vir: Statistični urad Slovenije 2011

Analiza tabele nazorno prikaže trend preteklih let, in sicer zmanjševanja stopnje delovne aktivnosti prebivalstva, uvrščenega v starostno skupino od 50 do 64 let. Od leta 2009 pa do prvega četrtertja 2011 se je vrednost znižala z 51,9% na kar 45,6%. Stopnja delovne aktivnosti

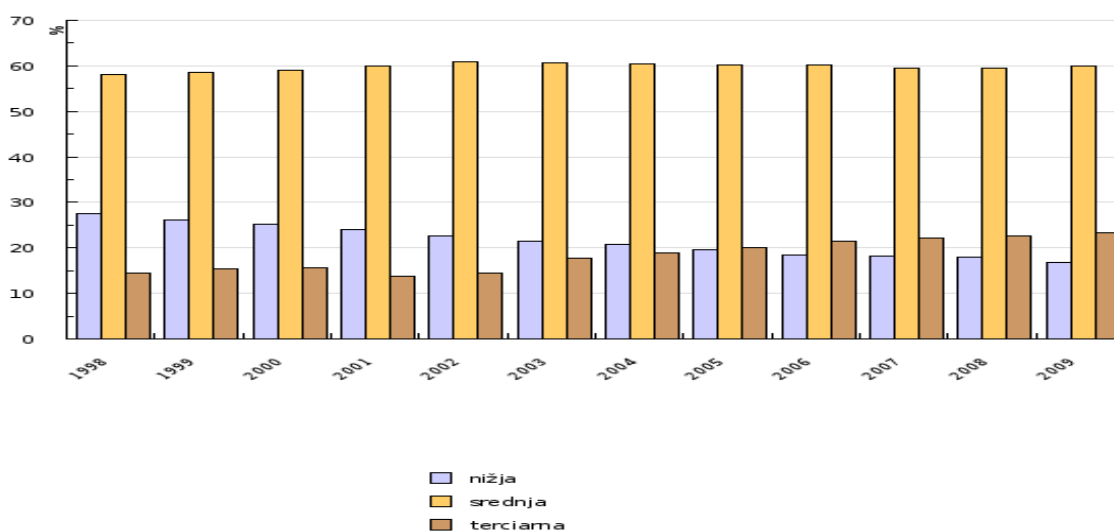
v starostni skupini od 25 do 49 let prav tako počasi pada, saj nam primerjava med leti 2009, ko je vrednost v prvem četrtletju znašala 86,7%, in 2011, ko je le-ta znašala 84,7%, nakazuje problem odlašanja mladih z vstopom na trg delovne sile (glej Tabelo 5.1).

2. Porast povpraševanja po delovni sili z nižjo stopnjo izobrazbe

Podatke o izobraženosti prebivalstva zbira Statistični urad RS, pridobiva pa jih iz popisa prebivalstva in ankete o delovni sili. Spodnja tabela prikazuje stopnjo izobrazbene strukture med prebivalci, starimi od 25 do 64 let (glej Tabelo 5.2). V preteklem obdobju so se leta šolanja med mladimi začela podaljševati, zviševati se je začelo povpraševanje doseženi izobrazbi na višješolski, visokošolski ali podiplomski stopnji študija. Trend slovenskega izobraževanja je še vedno veliko povpraševanje po srednji izobrazbi, in sicer doseženi nižji ali srednji poklicni izobrazbi, srednji strokovni ali splošni srednji izobrazbi. V zadnjih letih je največ povpraševanja po novih sodelavcih v gradbeni stroki ter v dejavnostih, kjer zaposlujejo delavce z nižjo stopnjo strokovne izobrazbe (gradbeništvo, kovinarstvo, prevoznništvo, gostinstvo idr.), potreba po delavcih z visoko izobrazbo pa je razmeroma malo (Glazer 2008, 44–45).

V splošnem podatki nakazujejo na pozitivno sliko, kar se tiče izobrazbene strukture, problem ostaja pri starejših generacijah. Na trgu delovne sile še vedno velik delež aktivnega prebivalstva predstavlja veliko starejših, zaradi nizke stopnje izobrazbe, nekonkurenčnih delavcev, ki ostajajo presežek na trgu delovne sile.

Tabela 5.2: Stopnja izobrazbene strukture med prebivalci, starimi od 25 do 64 let.

Vir: Agencija Republike Slovenije za okolje 2010

3. Strukturna neskladja na trgu

Večina povpraševanja na trgu še vedno predstavlja povpraševanje po delavcih s srednješolsko izobrazbo. Največ zaposlitvenih možnosti imajo tako posamezniki z izobrazbo naravoslovne ali tehnične usmeritve (Domadenik in Pahor 2006). Problem nastaja pri zmanjševanju potreb po tistih, ki imajo končano nižjo poklicno šolo in tistih, katerih izobrazba presega končano srednjo šolo (Slovenija jutri). Neskladje med povpraševanjem na trgu in dejanskim stanjem pri vpisu izobraževalnih programov v strani mladih lahko pripelje do masovne proizvodnje določenega specifičnega kadra na eni strani in pomanjkanja določenega kvalificiranega kadra na drugi. Eden od načinov zmanjševanja strukturnega neskladja je pregled nad izobraževalnim sistemom. Ravno ta sistem se ni bil sposoben prilagajati ter odzivati na razmere in potrebe na trgu, kar je pomenilo vdor neizobražene delovne sile na trg dela in posledično povečanje strukturnih neskladij na trgu (Ignjatović 2001).

4. Neenakosti na trgu delovne sile pri dostopu do dela

Eden glavnih problemov, s katerim se sooča Slovenija, je brezposelnost marginalnih skupin. Na trgu dela se pojavljajo rizične skupine, in sicer starejše osebe, invalidi, nekvalificirani delavci, ki se soočajo z dolgotrajno brezposelnostjo. Kavar Vidmar te skupine poimenuje kar težje zaposljivi iskalci dela, pri čemer težjo zaposljivost opredeli kot »vrsto ovirajočih stanj in naravnosti v zvezi s sposobnostjo delati, ki so lahko posledica pomanjkljive ali celo odsotne izobrazbene in poklicne usposobljenosti, resnih in / ali duševnih okvar ter družbene / socialne prikrajšanosti« (Kavar Vidmar 1993). Ena od možnih rešitev je vsekakor vpeljava procesov aktivne politike zaposlovanja v smeri razmaha prožnih oblik zaposlovanja.

6 Zaposlovanje tujcev v gradbeništvu

Po podatkih statističnega urada Republike Slovenije in zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje se tujci najpogosteje zaposlujejo v gradbeništvu, sprejemajo sezonska dela v kmetijstvu, predvsem v obmejnih regijah s Hrvaško, v precej manjšem obsegu pa se zaposlujejo tudi v kovinarstvu, trgovini, komunali, gostinstvu, tekstilni industriji. Tujce zaposlujejo predvsem slovenska podjetja, ki so v tuji lasti ali pa podjetja, ki so tesno vezana na mednarodno poslovanje. Panoga, kjer vlada večinsko delo tujcev, je gradbeništvo, kjer vlada pravo pomanjkanje domače delovne sile po vsej Sloveniji. Da bi preverili, ali je bilo

gradbeništvo privlačno za tuje delavce tako nekoč kot danes, in kakšna je njihova izobrazba, je potrebno primerjati podatke iz več obdobj. Odločila sem se narediti krajši pregled zaposlovanja tujcev v gradbeništvu, in sicer sem analizirala leta 2008, 2009 in pa 2010. Obdobje od leta 2008 do 2010 sem si izbrala z namenom preveriti, kakšne so posledice gospodarske krize na zaposlovanje tujcev v gradbeništvu v Sloveniji.

Iz tabele 6.1 lahko razberemo, da je bilo leta 2008 skupaj izdanih kar 85.302 delovnih dovoljenj (sem spadajo tako osebna delovna dovoljenja kot dovoljenja za zaposlitev in delo) (glej Tabelo 6.1). 45.829 dovoljenj, tj. skoraj 54%, je bilo izdanih za področje gradbeništva. Leto kasneje se je število dovoljenj močno zmanjšalo in sicer na 58.750, od tega je 29.554 dovoljenj v gradbeništvu, kar še vedno predstavlja dobrih 50% vseh izdanih dovoljenj. Zmanjšanje števila izdanih dovoljenj lahko pripišemo zmanjševanju kvot izdanih dovoljenj na letni ravni in vplivom gospodarske krize

V letu 2009 je dala vlada prvič pobudo za omejevanje števila izdanih delovnih dovoljenj glede na področje dejavnosti, regije, poklice in številne druge kriterije. Uredba, ki je bila izdana leta 2009, je poleg dodatnih kriterijev predpisala tudi prepoved sezonskega zaposlovanja tujcev v gradbeništvu. Gospodarske razmere preprosto niso več dopuščale zaposlovanja v panogah, kjer so se do sedaj pretežno zaposlovali tuji delavci. Poleg novih kriterijev kvotnega sistema je celoten svet zajela huda gospodarska kriza, ki je na slovenskem trgu dela prav v gradbeni panogi prišla najbolj do izraza (Zavod za zaposlovanje 2010). Zaznati je bilo možno povečano povpraševanje po osebnih delovnih dovoljenjih, ki naj bi v tujcih zbudila večjo varnost in upanje, saj jim osebno delovno dovoljenje v primeru izgube zaposlitve nudi nadomestilo za čas brezposelnosti. Izplačilo tega nadomestila tujcu z dovoljenjem za zaposlitev ali delo ni mogoče. Največ osebnih delovnih dovoljenj je bilo izdanih delavcem iz Bosne in Hercegovine (Zavod za zaposlovanje 2010).

V letu 2010 se je število izdanih delovnih dovoljenj le še zniževalo, in sicer na 40.668 na letni ravni, kar 30% vseh tujcev pa se je zaposlilo v gradbeništvu. Na trgu je še vedno čutiti posledice gospodarske krize, večino gradbenih podjetij v Sloveniji je prenehalo s poslovanjem, povpraševanje po delovni sili za gradbeno panogo pa se zmanjšuje. Veliko tujih delavcev je bilo zaradi pomanjkanja dela poslanih nazaj v matično državo, drugi pa na zavodu čakajo na novo zaposlitev. Kljub temu, da so se razmere na trgu dela v zadnjih treh letih močno spremenile, je iz podatkov razvidno, da je gradbeništvo panoga, kjer se na letni ravni izda največ dovoljenj za zaposlitev ali delo. V letu 2008 in 2009 se je namreč več kot polovica vseh migrantov pri nas zaposlila ravno v gradbeništvu (glej Tabelo 6.1).

Tabela 6.1: Izdana delovna dovoljenja za zaposlitev tujcev po dejavnostih, med leti 2008 in 2010

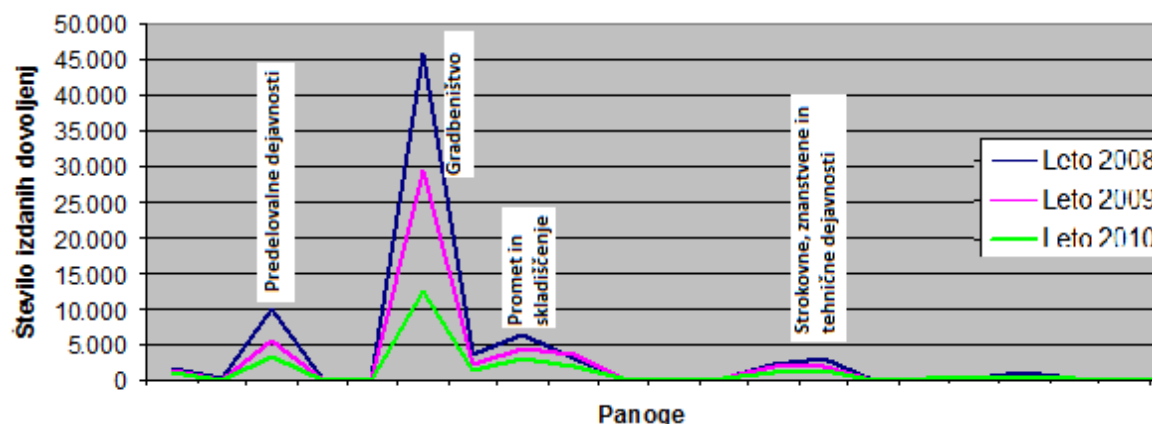
DEJAVNOST	LETO 2008	LETO 2009	LETO 2010
A KMETIJSTVO IN LOV, GOZDARSTVO, RIBIŠTVO	1.666	1.372	1.223
B RUDARSTVO	108	37	96
C PREDELOVALNE DEJAVNOSTI	9.960	5.521	3.349
D OSKRBA Z ELEKTRIČNO ENERGIJO, PLINOM IN PARO	33	38	10
E OSKRBA Z VODO; RAVNANJE Z ODPLAKAMI IN ODPADKI; SANIRANJE OKOLJA	124	94	61
F GRADBENIŠTVO	45.829	29.554	12.623
G TRGOVINA; VZDRŽEVANJE IN POPRAVILA MOTORNIH VOZIL	3.562	2.240	1.434
H PROMET IN SKLADIŠČENJE	6.429	4.516	3.197
I GOSTINSTVO	3.156	3.785	2.014
J INFORMACIJSKE IN KOMUNIKACIJSKE DEJAVNOSTI	417	333	289
K FINANČNE IN ZAVAROVALNIŠKE DEJAVNOSTI	16	16	23
L POSLOVANJE Z NEPREMIČNINAMI	285	190	148
M STROKOVNE, ZNANSTVENE IN TEHNIČNE DEJAVNOSTI	2.223	1.805	1.047
N DRUGE RAZNOVRSTNE POSLOVNE DEJAVNOSTI	3.191	1.963	1.544
O DEJAVNOST JAVNE UPRAVE IN OBRAMBE; DEJAVNOST OBVEZNE SOCIALNE VARNOSTI	20	8	8
P IZOBRAŽEVANJE	192	171	159
Q ZDRAVSTVO IN SOCIALNO VARSTVO	217	185	214
R KULTURNE, RAZVEDRILNE IN REKREACIJSKE DEJAVNOSTI	1.127	652	698
S DRUGE DEJAVNOSTI	287	222	197
T DEJAVNOST GOSPODINJSTEV Z ZAPOSLENIM HIŠNIM OSEBJEM; PROIZVODNJA ZA LASTNO RABO	1	3	2
U DEJAVNOST EKSTERITORIALNIH ORGANIZACIJ IN TELES	1	4	1
00.000 NEZNANA DEJAVNOST	6.458	6.041	12.351
Skupaj	85302	58750	40688

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje 2011a.

Za boljši pregled sem podatke iz Tabele 6.1 pretvorila v graf in izpostavila le nekaj pomembnejših panog, kjer je na letni ravni izdano več tisoč delovnih dovoljenj (glej Graf 6.1). Če podrobneje analiziramo še krivulje in njihova gibanja, lahko vidimo, da se je število izdanih dovoljenj izredno zmanjšalo. Leta 2010 je bilo v primerjavi z letom 2008 na letni ravni izdanih skoraj 35.000 dovoljenj manj. Kot sem že omenila, je prikazano gibanje krivulje posledica gospodarske krize in kvotnega sistema, ki so skozi leta botrovali zmanjševanju števila izdanih delovnih dovoljenj (glej Graf 6.1).

Graf 6.1: izdana delovna dovoljenja tujcem po panogah med leti 2008 in 2010.

Izdana delovna dovoljenja tujcem po panogah med leti 2008 in 2010

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje 2011a.

6.1 Zaposlovanje tujcev v gradbeništvu po izobrazbeni strukturi

S pomočjo podatkov Zavoda za zaposlovanje sem želela ugotoviti, kakšno stopnjo izobrazbe dosegajo tujci, ki se v Sloveniji zaposlujejo v gradbeništvu. V tabeli sem zbrala podatke za izbrana leta in jih razvrstila glede na stopnjo izobrazbe (glej Tabelo 6.2).

Tabela 6.2: Izdana delovna dovoljenja za zaposlitev tujcev po izobrazbi, med leti 2008 in 2010

Stopnja izobrazbe	Leto 2008	Leto 2009	Leto 2010
I	41.047	29.642	16.042
II	10.280	6	6.295
III	323	323	201
IV	27.611	17.471	13.553
V	4.405	3.101	3.199
VI	431	359	362
VII+VIII	63	47	1.001
Skupaj	84.160	57.803	40.653

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje 2011b.

Stopnja izobrazbe tujcev, ki so se zaposlili v Sloveniji, je zelo nizka, saj še vedno prevladujejo delavci od I. do IV. stopnje izobrazbe. Če natančneje analiziramo stopnjo

izobrazbe delavcev v letu 2008, lahko razberemo, da je bilo v tem letu od 84.160 tujcev, ki so bili zaposleni v Sloveniji, kar 41.047 takih, ki niso bili kvalificirani za svoje delo in so imeli nedokončano osnovno šolo. Predstavljali so kar 49% vseh tujcev, ki so se v omenjenem letu zaposlili v Sloveniji. Dokončano osnovno šolo je imelo 10.280 tujcev, 27.611 pa je bilo kvalificiranih delavcev, ki so imeli končano srednjo strokovno šolo (32,8%). Večina delavcev, zaposlenih v letu 2008, je imela nizko stopnjo izobrazbe, le redki so imeli dokončano visoko ali višjo šolo. Slednjih je 63, vendar je skoraj mogoče trditi, da se ti ljudje niso zaposlili na enakem položaju kot ostalih 84.097 delavcev, ki imajo precej nižjo izobrazbo. Glede na podatke o zaposlovanju v gradbeništvu v letu 2008, ko se je zaposlilo 45.829 tujcev, in glede na tabelo 6.1.1, ki prikazuje stopnjo izobrazbe teh tujcev, lahko trdimo, da ima večina gradbenih delavcev nizko stopnjo izobrazbe. Četudi upoštevamo vse zaposlene z višjo stopnjo izobrazbe v analiziranem letu (V, VI, VII in VIII stopnja), še vedno dobrih 35.000 tujcev spada v kategorijo s stopnjo izobrazbe od I (nedokončana osnovna šola) do IV (končana srednja strokovna šola). Od zaposlenih 58.750 tujcev jih je imelo v letu 2009 29.642 (51%) nedokončano osnovno šolo, 6.860 končano osnovno šolo in 17.471 končano srednjo strokovno šolo. Kljub temu, da se je število zaposlitev od leta 2008 zmanjšalo, je še vedno moč opaziti, da je imela v letu 2009 več kot polovica tujcev najnižjo stopnjo izobrazbe, nedokončano osnovno šolo. V omenjenem letu smo pričali zmanjšanju zaposlovanja tujcev s končano osnovno šolo (0,01%) in rahlemu upadu zaposlovanja tistih s končano srednjo strokovno šolo (30,2%). Zaposlilo se je tudi 43 tujcev z višjo in visoko izobrazbo, vendar so ti predstavljali le 0,07% vseh. Leto 2010 ni glede na prejšnji leti nobena izjema. Gospodarska kriza je terjala svoj davek, zaposlovanje se je zmanjševalo, hkrati pa so zaposlovanje tujcev še naprej omejevale kvote. Kljub manjšemu številu tujcev - v letu 2010 se jih je pri nas zaposlilo 40.653 - še vedno opažamo največjo zastopanost skupine z nedokončano osnovno šolo, saj predstavljajo 39,5%. Odstotek se je glede na prejšnja leta nekoliko znižal, kar bi lahko pripisali krizi v gradbenem sektorju. Glede na to, da lahko predvidevamo, da se v gradbeništvu največkrat zaposlujejo tujci z najnižjo stopnjo izobrazbe, in da ta odstotek v zadnjem letu upada, lahko to pripišemo zmanjševanju potreb po kadru v omenjeni panogi zaradi gospodarske krize, ki je mnoga gradbena podjetja pahnila v propad. Zanimivost leta 2010 je poleg zmanjševanja zaposlovanja tujcev s 1. stopnjo izobrazbe tudi zviševanje zaposlovanja strokovnega kadra. V letu 2010 se jih je zaposlilo 1.001 (2,5%). Velik del vseh tujcev še vedno predstavljajo tisti s končano srednjo strokovno šolo, saj jih je bilo v letu 2010 kar 13.553 (33,34%). Na tem mestu bi lahko potrdila eno od svojih hipotez, ki sem si jih zastavila na začetku diplomskega dela. Druga hipoteza se je glasila: »v gradbeništvu se

večinoma zaposlujejo tujci z nizko stopnjo izobrazbe«. Analiza let 2008, 2009 in 2010 je pokazala, da ima v povprečju skoraj 50% tujcev, ki se zaposlijo v Sloveniji, izredno nizko stopnjo izobrazbe. Če v izraz 'nizka stopnja izobrazbe' zajamemo nedokončano osnovno šolo, končano osnovno šolo in pa dokončano poklicno šolo, potem je bilo v letu 2008 zaposlenih kar 61% tujcev, ki spadajo v omenjeno skupino, v letu 2009 je bilo takih 51%, v letu 2010 pa 55,55%.

6.2 Zaposlovanje tujcev v gradbeništvu po državljanstvu

Podrobneje bom analizirala tudi zaposlovanje delavcev glede na državljanstvo. Primerjala bom leta 2008, 2009 in 2010 ter skušala ugotoviti, iz katerih držav prihajajo tujci, ki se v Sloveniji zaposlujejo v gradbeništvu. Menim, da je potrebno opozoriti, da spodnja tabela prikazuje stanje zaposlenih tujcev v gradbeni panogi v določenem analiziranem letu in ne število izdanih dovoljenj za gradbenišтво za posamezno leto (glej Tabelo 6.3).

V letu 2008 je bilo v gradbeništvu zaposlenih vse skupaj 36.296 tujcev, od tega kar 20.319 (55,9%) iz držav bivše Jugoslavije. Natančnejši pregled registra pokaže, da je bilo zaposlenih 5.629 delavcev iz Bosne in Hercegovine, 1.201 iz Makedonije in 2.114 iz Srbije. Prvič se v preglednici pojavi tudi država Kosovo, ki se osamosvoji v letu 2008. Kosovski delavci v Sloveniji so v letu 2008 predstavljali 2,8% vseh tujcev iz držav bivše Jugoslavije.

Tabela 6.3: Zaposleni tujci v gradbeništvu po državljanstvu, med leti 2008 in 2010

Država	Leto 2008	Leto 2009	Leto 2010
Bosna in Hercegovina	15.629	17.875	12.067
Hrvaška	347	1.712	2.611
Makedonija	1.201	3.587	1.816
Srbija	2.114	2.181	2.811
Kosovo	1.003	5.039	2.857
Črna Gora	25	80	61
Skupaj države bivše Jugoslavije	20.319	30.474	22.223
Skupaj vsi tujci	36.296	32.020	25.487

Vir: Statistični urad Republike Slovenije 2010

V letu 2009 je bilo v Sloveniji v gradbeništvu zaposlenih 32.020 tujcev, od tega kar 30.474 (95,1%) iz držav bivše Jugoslavije. Največ tujcev je prišlo iz Bosne in Hercegovine, in sicer kar 17.875 (58,6%), sledili so jim kosovski migranti in pa migranti iz Makedonije. Leto 2010 nakazuje zelo podobno sliko. Od 25.487 tujcev, ki so bili v omenjenem letu zaposleni, jih je

kar 12.067 prišlo iz Bosne in Hercegovine. Iz tabele je razvidno, da se je število zaposlenih tujcev v letu 2010 močno zmanjšalo. To je zaradi omejitve izdaje dovoljenj kot posledice uvedenih kvot. V analiziranem letu je bilo namreč izdanih le 12.000 dovoljenj, kar je skoraj za polovico manj kot v preteklih letih.

Iz analize statističnih podatkov lahko zaključim, da največ tuje delovne sile prihaja prav iz držav bivše Jugoslavije, in da se to skozi leta ni spremenilo, kvečjemu okrepilo. Ti delavci v povprečju še vedno predstavljajo skoraj 90% vse tuje delovne sile v Sloveniji. Na tem mestu lahko potrdim svojo uvodno hipotezo: »tujci, zaposleni v gradbeni panogi v Sloveniji, prihajajo največkrat iz držav bivše Jugoslavije«.

6.3 Razlogi za zaposlovanje tujcev v gradbeništvu

Analiza statističnih podatkov prejšnjega poglavja je pokazala jasno sliko velikega zanimanja za zaposlovanje v gradbeništvu v Sloveniji. Delodajalci množično povprašujejo po tuji delovni sili zaradi strukturnih neskladij na slovenskem trgu dela, kar pa še zdaleč ni edini razlog. Razlogov za zaposlovanje in iskanje tuje delovne sile je veliko. Temeljni so prav gotovo:

1. Strukturna neskladja med ponudbo in povpraševanjem v določenih panogah. V gradbeništvu je tako neskladje veliko in opazno, saj se domači delavci močno otepaajo opravljanja gradbeniških del, zato je skoraj nujno potrebno iskati tujo delovno silo. Povpraševanja po delovni sili v gradbeni stroki je veliko, medtem ko je domače ponudbe na trgu izredno malo. »Značilnost gibanj na trgu dela so strukturne razlike med ponudbo delovnih mest in povpraševanjem iskalcev zaposlitve, saj delodajalci povprašujejo po delavcih s takim znanjem in kompetencami, ki jih je med iskalci zaposlitve najmanj.« (Glazer 2008, 44.)
2. Nižja cena tuje delovne sile. Tujo delovno silo delodajalci plačujejo veliko manj kot domače delavce. Pogosto je razlog za to, da delavci dobivajo manjše dohodke, da delajo na črno, imajo neustrezno stopnjo izobrazbe ali pa so žrtve ekonomske stiske (Slovenija jutri).
3. Potrebe po sezonskem zaposlovanju. Domači delavci ne želijo delati le v določenem obdobju v letu, iščejo redno zaposlitev, medtem ko tuji delavci sprejmejo skoraj vsakršno zaposlitev ravno zaradi ekonomske stiske ali zavedanja, da ne bodo mogli dobiti kakršnekoli zaposlitve. Zaradi pomanjkanja ponudbe na trgu dela se delodajalci

obračajo k tuji delovni sili, ki je pripravljena sprejeti vsakršno zaposlitev (Glazer 2008). Zaposlovanje tuje delovne sile je v tem vidiku izrednega pomena, saj ti migranti zagotavljajo rast in razvoj na gospodarskih področjih, kjer to zaradi pomanjkanja kadra ne bi bilo mogoče (Verlič Christensen 2000).

4. Pripravljenost tujih delavcev delati v slabših razmerah. Tuji delavci ponavadi prihajajo iz ekonomsko ogroženih držav, zato sprejmejo vsakršne pogoje dela, četudi so slabi in nižje plačani. Tuji delavci so pri delodajalcih zaželeni tudi zato, ker so tujci veliko bolj prilagodljivi in mobilni v primerjavi z domačo delovno silo, kar pa je ponovno posledica slabega položaja v matični državi (Verlič Christensen 2000). Ti delavci so pogosto tarča zaničevanja s strani domače delovne sile, saj je ta prepričana, da se zaradi tujih delavcev položaj slabša prav za vse. »Bolj, ko so sovražili »umazana dela« in »umazano ljudstvo«, več pravic so izgubili kot pripadniki delavskega razreda. Položaj delavcev se je nujno slabšal skupaj s položajem migranta: kakor migrantom so tudi njim delodajalci podaljševali delovni čas, odpravljali pravico do odsotnosti z dela, pravico do počitka in malice, pravico do sindikalnega organiziranja, zbijali so jim mezde in podobno, vse dokler niso nazadnje postali kar sami »umazano ljudstvo« (Breznik v Leskošek 2005, 17).
5. Strokovnost tujih delavcev. Včasih so tuji delavci bolj izobraženi ali bolj usposobljeni za določeno opravilo kot domači delavci, vendar je to redko razlog, zakaj delodajalci raje zaposlijo tujo delovno silo kot pa domačo.
6. Demografske spremembe. V Sloveniji se pojavlja trend povečevanja vzdrževanega prebivalstva, tj. tistih, starejših od 65 let, hkrati pa se rodnost zmanjšuje. Zaradi povečevanja števila upokojenega prebivalstva je državna blagajna močno obremenjena, tujci pa naj bi po mnenjih strokovnjakov delovali kot blažilci teh sprememb (Glazer 2008, 42–43).

Mnogi strokovnjaki menijo, da je uvoz tuje delovne sile le začasna rešitev, ki pa dolgoročno gledano ne bo bistveno doprineslo k ureditvi neskladja na slovenskem trgu dela. Križanič je prepričan, da je edina rešitev, ki lahko uredi strukturno brezposelnost, le še aktivna politika zaposlovanja (Križanič 2002).

6.4 Posledice zaposlovanja tujih delavcev

Posledice zaposlovanja tujih delavcev imajo na domače delavce in gostujočo državo pozitivne ali negativne posledice.

Z zaposlovanjem tujcev se zmanjšuje veliko neskladje med ponudbo in povpraševanjem v gradbeništvu, kar pomeni, da so tuji delavci celo dobrodošli, da opravijo delo, ki ga večina domačih delavcev ne želi opravljati. Brez pomoči tujih delavcev bi prihajalo do strukturne brezposelnosti, saj bi na trgu delovne sile ostajala prosta za domačo silo neustrezna prosta delovna mesta. Med ponudbo delovne sile in povpraševanjem po njej bi prihajalo do določenih neskladij. Prav tako je prednost zaposlovanja tujih delavcev, da vnaša fleksibilnost na trg dela in uravnava ciklične fluktuacije (Slovenija jutri).

Ena izmed posledic, ki jo državljani države gostiteljice občutijo kot negativno, pa je ta, da tuji delavci s seboj prinašajo svojo kulturo in s tem ogrožajo tako imenovano domačo kulturo. To prepričanje je mnogim ljudem vkoreninjeno globoko v zavesti, zato so tujim delavcem nenaklonjeni, jih zaničujejo in posledično kot delodajalci neradi zaposlijo takega delavca. Seveda je zelo pomembno, od kod tuji delavec prihaja. Ljudje so bolj naklonjeni delavcem, ki prihajajo iz držav članic Evropske Unije, saj naj bi jim bili bližje in naj bi bili bolj vredni zaupanja kot ostali delavci.

Zaključim lahko, da so posledice zaposlovanja tujih delavcev, če potekajo v skladu z zakonom in kvotami, veliko bolj pozitivne kot negativne. Imigracije ne samo, da vplivajo na povečanje delovne sile, pač pa tudi na akumulacijo človeškega kapitala.

6.5 Napovedi za prihodnost zaposlovanja tujih delavcev v Sloveniji

Za prihodnost je napovedan visok neto priseljevanja, kar bo pogojeno z neugodnim naravnim gibanjem prebivalstva. Razvoj medicine in spremembe načina življenja naj bi v prihodnosti privedli do zniževanja stopnje umrljivosti, kar bo privedlo do povečanja obsega prebivalstva, starejšega od 65 let, posledično pa naj bi se Slovenija soočala s pomanjkanjem delovne sile na trgu dela (Malačič 2003, 175–178).

Predvideno letno priseljevanje naj bi znašalo med 5.000 in 10.000 oseb, do leta 2016 pa naj bi se število le še večalo. Večina tujih delavcev naj bi bilo starih med 30 in 39 let, z nižjo stopnjo šolske izobrazbe, zaposlovali pa naj bi se pretežno v sekundarnem in terciarnem sektorju.

Zviševalo naj bi se število pomožnih delavcev, snažilk in komunalnih delavcev, prav tako pa naj bi prišlo do porasta tistih brez izobrazbe ali poklica. V zeleni knjigi Evropske komisije iz leta 2005 je bilo opozorjeno, da naj bi, glede na trenutne tokove priseljevanja, do leta 2030 prišlo do upada aktivnega prebivalstva, posledično pa naj bi se število zaposlenih ljudi zmanjšalo za kar 20 milijonov (MojeDeloRevija 2007). Na drugi strani pa Domadenik in Pahor predvidevata, da naj bi se v Slovenijo priseljevali večinoma tujci, stari med 15 in 64 let, kar pomeni, da naj se trend starosti tujih delavcev ne bi dosti spremenil od današnjega, saj prevladujejo delavci, ki bi jih lahko umestili v ta isti starostni okvir. Kot smo že vajeni, naj bi še naprej prevladovali moški delavci nižje izobrazbe, ki se bodo še posebej zaposlovali v gradbeništvu, prišlo pa bo do naraščanja zaposlovanja tujih delavcev v terciarnih sektorjih. Pričakovano je, da se bodo v Sloveniji zaposlovali predvsem nižji gradbeni poklici, kot so zidarji, tesarji in železokrivci, zaposlovali pa bomo vse več delavcev s srednjo izobrazbo. Eden izmed predlogov, kako izboljšati kakovost delovne sile, je, da bi se raven kvalificiranosti tujih delavcev dvignila s IV. na V. stopnjo izobrazbe, s čimer bo Slovenija privabila talente iz tujine in se tako vključila v globalni boj z najboljšimi diplomanti (Domadenik in Pahor 2006).

V splošnem lahko predvidevamo, da bo Slovenija še dolgo priljubljena država za zaposlovanje med aktivnim prebivalstvom bivše Jugoslavije, saj še vedno ostaja ena bolj razvitih držav srednje Evrope. Tujci si bodo najverjetneje vedno pogosteje pridobivali dovoljenja za stalno prebivanje v Sloveniji in si zagotovili enak položaj kot domača delovna sila, hkrati pa si zagotovili nemoten dostop do trga dela kot del aktivnega prebivalstva pri nas.

7 Življenje gradbenih delavcev v Sloveniji

Z empiričnim delom diplomske naloge sem želela prikazati še dejansko stanje tujih delavcev, ki se v Sloveniji zaposlujejo v gradbeništvu. Da bi dobila čimbolj celovit pogled na problematiko, sem se odločila pristopiti k problemu s treh različnih vidikov, in sicer z vidika delavcev, delodajalcev ter z vidika stečajnega upravitelja gradbenih podjetij, ki spremlja zgodbe podjetij in delavcev skozi celoten proces.

7.1 Gradbeništvo in agencije za zaposlovanje

Pri sami izbiri metodologije za empirični del mi je seveda najprej na misel prišel intervju z lastniki, upravitelji gradbenih podjetij, vendar se je hitro izkazalo, da nihče ni pripravljen odgovarjati na vprašanja, povezana z delavci in njihovo življenjsko zgodbo. Zaradi neuspeha med delodajalci sem se odločila za intervju z delodajalcem posrednikom. Za izjavo sem prosila eno od agencij za zaposlovanje, ki se v Sloveniji ukvarja s posredovanjem in iskanjem delovne sile. Zaradi sogovornikove želje po anonimnosti bom agencijo poimenovala kot Agencija X, sogovornika pa A.B.

Gradbena panoga je trenutno najbolj nestabilna gospodarska panoga v Sloveniji. Medijsko najbolj izpostavljeni sektor pri nas s seboj nosi negativne oznake negotovih zaposlitev, izkoriščanja delavcev in plačniške nediscipline. V nadaljevanju bom povzela intervju z direktorjem ljubljanske poslovalnice Agencije X, ki pri ponudbi med naborom področij ne navaja možnosti posredovanja in iskanja del za gradbeni sektor.

V začetku me je zanimalo predvsem, zakaj se je agencija odločila, da ne bo pokrivala segmenta gradbeništva, saj področje zahteva veliko fleksibilnih oblik zaposlitve, ki so ponavadi temeljne oblike dela, ki jih agencije za posredovanje dela ponujajo. Agencija je, po besedah A.B., tako odločitev sprejela predvsem na podlagi slabe plačilne discipline, ki je v Sloveniji skorajda že sinonim za gradbeništvo. Zaposleni v omenjenem sektorju ne dobivajo rednih izplačil, pod vprašajem so tudi plačani socialni prispevki. Sogovornik je poudaril, da je poleg finančnih težav, ki botrujejo gradbeništvu, potrebno omeniti še slaba poslovna sodelovanja z lastniki gradbenih podjetij. Vse negativne izkušnje, ki so jim bili kot agencija skozi leta priča, so bile dovolj tehten razlog, da so umaknili ponudbo posredovanja in iskanja del za gradbeni sektor. Kljub temu, da tega področja ne pokrivajo, se na agencijo s prošnjami obračajo tako delavci kot delodajalci, vendar trenutno ne razmišljajo o ponovni vzpostavitvi poslovnih odnosov z gradbenimi podjetji. A.B. pravi, da bi bilo tako sodelovanje moč ponovno obuditi le, če bi se spremenil tisti del zakonodaje, ki omogoča nadzor nad gradbenimi podjetji in posledično izplačili delavcem.

Glede na to, da je A.B. v vsakodnevnem stiku z zahtevami slovenskega trga dela, me je zanimalo, kakšno je njegovo mnenje o uvozu tuje delovne sile in posledicah le-tega na trgu. Kot mnogi je tudi sam mnenja, da je delovna sila iz držav bivše Jugoslavije izredno pomembna za nas, saj zapolnjuje položaje, ki jih domača delovna sila ne želi. Tuji delavci so zaradi slabega življenjskega standarda prisiljeni poiskati zaposlitev izven matične države,

sprejmejo vsakršno delo, ki prinaša zaslužek, poleg tega pa so pripravljeni delati pod slabšimi delovnimi pogoji. Kljub velikem povpraševanju po tuji delovni sili se nam ni potrebno bati, da bi prišlo do množičnega zaposlovanja tujcev, saj slovenski trg zaradi slabših plačil še zdaleč ni tako mamljiv kot nemški ali avstrijski.

Za konec me je zanimalo še, kako sam ocenjuje trend zaposlovanja tujcev v gradbeništvu in kaj bi lahko po njegovem mnenju država še storila za promocijo gradbenega sektorja. Vsi se zavedamo, da je uvoz tuje delovne sile le kratkoročna rešitev, da pa je potrebno razmišljati dolgoročno in odkriti, kateri so tisti mehanizmi, s katerimi bi vzbudili zanimanje za zaposlovanje v gradbeništvu pri domači delovni sili. Na vprašanje o prihodnosti slovenskega trga je odgovoril, da meni, da se nam obeta propad še tistih preostalih podjetij, ki so obdržala položaj na trgu. Pojavila naj bi se tuja podjetja, ki bodo vzela pod okrilje manjša slovenska podjetja. Stanje na slovenskem trgu se po njegovem mnenju ne bo bistveno spremenilo. Slovenci naj bi bili tradicionalno nezainteresirani za kvalificirana dela, zato tudi promocija sektorja ne bi privedla do večjega zanimanja za take poklice. Situacijo bi lahko uredila le zakonodaja s pomočjo nadzorov nad delovanji podjetij. Samo urejeni poslovni odnosi, redna izplačila in dobri delovni pogoji so tisti, ki bodo ustvarili povpraševanje (A.B.2011).

Iz zgornjega intervjuja je razvidno, da kljub temu, da je v tej panogi največ fleksibilnih zaposlitev ter veliko povpraševanja po delovni sili, agencije ne zaupajo več poslovnim odnosom z lastniki ali direktorji gradbenih podjetij. Kot je že moj sogovornik omenil, je bilo prisotnih mnogo negativnih izkušenj, ki so vodile celo tako daleč, da kot agencija ne želijo več biti prisotni v tem segmentu. Rešitev vidi predvsem v spremembi zakonodaje, kar predstavlja velik izziv in dolgotrajen postopek, saj je potrebno uvesti nove mehanizme preprečevanja izkoriščanja tuje delovne sile, kar pa pomeni uvajati strog in dosleden nadzor nad to črno luknjo, gradbeništvom.

7.2 Primer Vegrad

Kot omenjeno, bom predstavila še en pogled na gradbeno panogo in poslovanje gradbenih podjetij. Gre za povzetek intervjuja z gospo Alenko Gril, stečajno upraviteljico Vegrada, ki je spregovorila o razmerah v podjetju in usodi zaposlenih.

Vegrad je eno izmed mnogih gradbenih podjetij, ki se je v zadnjem času znašlo v rdečih številkah. Nad gradbeni sektor v Sloveniji so se zgrnili črni oblaki, ki so posledica finančne krize, negospodarskega ravnanja odgovornih v podjetju in plačniške nediscipline.

»Vegrad je podjetje, ki usmerja svoje poglede visoko... Vizije Vegrada presegajo meje Slovenije, meje sedanjosti in meje samega gradbeništva. Vegrad je trdno podjetje, ki se ne boji sprememb: razvoja novih programov, prilagajanja novim izzivom. S takšnim odnosom do dela in do novih priložnosti smo v zadnjih letih dokazali, da je na področju gradbeništva mogoče segati v sam vrh uspešnosti. Naši poslovni rezultati dokazujejo, da smo na poti tja. ..Visoko! Brez vrtoglavice. S trdnimi temelji pod nogami.« To so besede, ki jih je Hilda Tovšak, nekdanja direktorica podjetja Vegrad zapisala na spletni strani podjetja. Nekdaj podjetje, priznано kot strokovnjak za konstrukcije in celovit inženiring z več kot tisoč zaposlenimi, poznano v Sloveniji in tujini, danes pa le še ime, ki ga spremlja opomba na spletni strani »v stečaju« (Vegrad).

Nekdanja direktorica Hilda Tovšak, je 1. septembra 2010 podala predlog o prisilni poravnavi, ki pa je bil 30. septembra umaknjen s strani Borisa Medveda, naslednika Hilde Tovšak, saj je menil, da je prisilna poravnava neizvedljiva. Okrožno sodišče je nato imenovalo stečajno upraviteljico, Alenko Gril, ki je spremljala tudi celoten postopek prisilne poravnave. V svojem intervjuju za revijo Mladina je Slovencem omogočila vpogled v največjo slovensko sramoto, kot mnogi imenujejo stečaj omenjenega podjetja.

Medtem ko se Grilova posveti predvsem tehnični plati stečaja, nam skozi intervju, predstavi tudi usodo delavcev, ki so, kot sama pove, najbolj žalostna plat celotne zgodbe. Gre za ljudi, ki so vztrajali v negotovem položaju v upanju, da se bo njihova situacija izboljšala, da bodo kmalu prejeli plačilo in morda celo pomagali rešiti podjetje. V razumevanju njihovih odločitev je potrebno upoštevati, da drugih možnosti niti niso imeli; prav v gradbeništvu naj bi bil stečaj najhujši, saj delavci plače ne vidijo po več mesecev, prihrankov za preživetje pa navadno nimajo in zato le redko odnehajo. V primeru Vegrad delavci plač niso prejeli,

vseeno pa so na gradbišču vsake toliko časa dobili po 50 evrov, kar jih je spodbudilo in jim dalo upanje za spremembo na bolje. Gre za 584 delavcev, ki so ob stečaju ostali na cesti in danes živijo v samskih domovih, tisti s tujim državljanstvom pa nimajo urejenih niti socialnih pravic (Mladina 2011).

Po mnenju Grilove bi se morala Vegradova zgodba končati bistveno prej, kot se je, a je podjetje svoje resnično finančno stanje prikrivalo do zadnjega, zaman se je skušalo rešiti predvsem s prevzemanjem vedno večjih poslov. Potrošili in izpraznili so vse blagajne, tudi blagajno vzajemne pomoči, ki je bila v lasti sindikata – dejanje, s katerim so zopet oškodovali svoje delavce. Ti so morali kljub vsemu nadaljevati, dokončati je bilo potrebno predvsem Celovške dvore, za kar pa so zaposleni le redko prejeli plačilo. Vegrad je v času od februarja 2010 do avgusta 2010 izčrpal več milijonov evrov, pri čemer je bil delavcem, ki so si plačilo zaslužili in ga predvsem krvavo potrebovali, namenjen skoraj ničen delež (Mladina 2011).

Celotna tragedija je najbolj prizadela delavce, ki so prihajali iz Bosne in Hercegovine, saj Slovenija nima sklenjenega bilateralnega sporazuma socialne varnosti z njihovo državo, kar pomeni, da trenutno pravica do denarnega nadomestila, za primer brezposelnosti, pripada le tistim, ki imajo urejeno stalno dovoljenje za bivanje v Sloveniji.

Državi sta, omenjeno anomalijo, že pričeli reševati z dogovori o spremembi socialnega sporazuma, s katerim bi pravica, do omenjenega nadomestila, pripadla tudi tistim delavcem, ki imajo pri nas, urejeno le začasno dovoljenje za bivanje (RTVSLO 2010).

Ljudje so nad primerom Vegrad ogorčeni, sprašujejo se, kako se lahko kaj takega sploh zgodi pri nas, kdo je tisti, ki je izgubil nadzor nad lastniki in kje so institucije, ki bodo zaščitile delavce. Žalostna resnica je ta, da je Vegrad ena od mnogih zgodb, ki se odvijajo vsak dan. Je le ena redkih, ki je bila dovolj izpostavljena.

7.3 Življenjske zgodbe tujih delavcev v gradbeništvu

Tretji pogled na situacijo v gradbenem sektorju pa prihaja od tistih, ki so v dogajanje najbolj vpleteni, tistih, o katerih mediji pišejo, tisti, ki čutijo posledice neodgovornega vodenja podjetja, delavcev. V nadaljevanju sem zbrala nekaj pretresljivih zgodb, katerih kraj dogajanja je Slovenija.

Irfan Beširević iz socialnega centra Rog, soustanovitelj organizacije Nevidni delavci sveta, že leta opozarja na razmere, v katerih živijo tuji delavci, vendar brez uspeha. Največji problem gradbene panoge so po njegovem mnenju prav nizka plačila. Delavci, ki večinoma prihajajo iz Bosne in Hercegovine, so na uro plačani neto med 2,20 in 2,43 evra, medtem ko Slovenci zahtevajo po 10 evrov. Potrebno je opozoriti, da jim delodajalci dnevno plačajo, če sploh, le 8 ur dela, ne glede na to, koliko nadur opravijo. Te so skoraj vedno opravljene brezplačno. Slovenski inšpektorji pri zaposlovanju tujih delavcev največkrat naletijo prav na kršitve, povezane s prekoračenim polnim delovnim časom. Zakon točno opredeljuje dovoljeno število nadur, česar v gradbeništvu ne spoštuje skoraj noben delodajalec. Poročila o kršitvah včasih pričajo tudi o opravljenih 280 urah mesečno, kar preračunano pomeni tudi do 14 ur dela dnevno.

Ne samo, da so tuji delavci izkoriščani in premalo plačani, njihovo življenje je izredno skromno. Goran Lukić iz Zveze svobodnih sindikatov opozarja, da delavci spijo v prenatrpanih prostorih, govora je tudi o šestih posteljah v dvanajst kvadratnih metrov veliki sobi. Samski domovi za tako nastanitev računajo preko 130 evrov na mesec. Za ta denar dobijo delavci stare vzmetnice, neoprano posteljnino, neopremljeno kopalnico, tudi ščurki in druga golazen so v teh domovih nekaj povsem običajnega. Evropska opazovalnica tveganj (ERO) opozarja na povezanost delavcev s težavami zdravja, saj so izpostavljeni tako slabim bivalnim kot delovnim pogojem (Mehle 2008).

Zgodba Samirja (priimek neznan) je tipična zgodba tujega delavca, ki je z 20 leti v Slovenijo prišel iskat zaposlitev. Zaposlil se je v gradbeništvu v upanju po boljši prihodnosti. Z delom prične ob pol sedmih zjutraj, na gradbišču pa preživi vsak dan vsaj 11 ur. Kljub temu, da se v službo vozi iz Maribora ter za delo dobi skromnih 2,40 evrov na uro, se ne pritožuje, saj se zaveda, da je v Bosni, kjer živi, težko najti kakršnokoli delo. Kljub temu, da zase pravi, da je delaven in se trudi, ga skrbi, kako bo naslednji dan ali mesec. Prijatelji in sorodniki mu velikokrat govorijo o razmerah pred letom 1991, ko so garali na gradbiščih cele dneve, vendar je bil posel zagotovljen, ne pa tako kot danes, ko vsak dan znova upaš, da te bodo poklicali na novo gradbišče. Samir pravi, da je težko biti tujec, da je delo težko in naporno, povprečna plača za 11 ur od ponedeljka do nedelje pa znaša med 400 in 500 evrov. Kljub težkim razmeram ostaja optimističen, saj ve, da je potrebno preživeti družino in biti hvaležen, da sploh imaš delo (Delo.si 2008).

Samir Ljubijankić, druga pretresljiva zgodba o izkoriščanju delavcev v gradbeništvu. Skozi celotno leto, tj. 2010, si je v posebno beležko zapisoval, koliko mu je delodajalec, Zoran Perkovič, plačeval za opravljeno delo. Plačilo je bilo največkrat izplačano kar v gotovini, na roko, in sicer po 20 evrov naenkrat. Celoten izračun je razkril pretresljivo vsoto, ki je znašala le 3.645 evrov za opravljeno delo preteklega leta, kar znaša nekaj več kot 300 evrov mesečno. Samir je v letu 2010 pri g. Perkoviču opravil 1980 ur z urno postavko 3 evre. Kljub opravljenemu delu mu delodajalec ni izplačal celotne plače, še vedno mu je dolžan dobrih 2000 evrov. Jožef, Samirjev sodelavec, pripoveduje, da so vsak dan vstajali ob petih zjutraj, da so se lahko iz Kočevja pripeljali pravočasno na delo, ostajali tam do šestih popoldne, tudi sobote in nedelje. Nastanjeni so bili v stari hiši, kjer je na 250 kvadratnih metrih živelo 29 ljudi, 6 jih je spalo kar v garaži, zadnjih 6 mesecev pa so živeli celo brez elektrike. Za garaško delo je za 1836 ur opravljenega dela dobil le 3.062 evrov, delodajalec pa mu še iz leta 2009 dolguje dobrih 3.000. »Če delam in s tem ne morem preživljati svoje družine, in da zanje skrbijo moji sosede in ženini sorodniki - če to ni sramota, kaj pa je?« se sprašuje Jožef Lukač, ki zahteva preostanek denarja, ki mu pripada. Zaposleni so zaradi nesoglasja z delodajalcem glede izplačila odšli celo na policijo, kjer so naznanili gladovno stavko. Z Rdečega križa so zaposlenim pripeljali pakete s hrano, vendar so jih delavci zavrnilo rekoč, da so v Slovenijo prišli delat in ne prosjačit. Zoran Perkovič vse obtožbe Samirja in njegovih sodelavcev seveda zanika in celo trdi, da je »zanje skrbel bolj kot za svoje otroke« (Delo.si 2010).

Vse opisane zgodbe in tiste, za katere sploh še ne vemo, porajajo mnogo vprašanj. Kako je mogoče, da delodajalec preprosto ne plačuje prispevkov, ne izplačuje plače svojim zaposlenim, inšpektorati in zavodi pa tega preprosto ne opazijo? Je v naši državi, ki stopa po poti uspešnih evropskih držav in se ima celo za eno bolj razvitih socialnih držav, tujec res tako malo vreden ali pa gre morda za opozorila, ki kažejo na veliko vrzel v zakonodaji, ki ureja status in zaposlovanje tuje delovne sile, in kličejo po novih reformah in nadzoru?

8 Zaključek

Slovenija sodi med države, ki so v zadnjem desetletju zabeležile razmah priseljevanja tuje delovne sile. Delavski migranti se pri nas največkrat zaposlujejo v gradbeništvu, ker na trgu dela prihaja do neskladja med ponudbo in povpraševanjem. Kadra za opravljanje del v gradbeništvu kljub veliki stopnji brezposelnosti med domačo delovno silo ni. Domača delovna sila ne želi zasedati delovnih mest v omenjeni panogi, saj se zavedajo, da gre za težška dela, ki pogosto terjajo nadure, plačila so nesorazmerna z zahtevnostjo delovnega mesta, poleg vsega omenjenega pa prepogosto prihaja do plačniške nediscipline. Za ureditev strukturnega neskladja, ki ga doživljamo na trgu dela, se delodajalci vedno pogosteje obračajo k tuji delovni sili.

Tuji delavci se v Sloveniji zaposlujejo povečini zato, ker pri nas vidijo boljšo priložnost ali pa priložnost nasploh. Večina delavcev prihaja iz držav bivše Jugoslavije, kjer se soočajo z ekonomsko ogroženostjo. Zaradi slabih razmer v matični državi so pripravljeni delati po več kot 8 ur na dan, brez odmorov, dopustov, za izredno nizko plačilo, saj sprejemajo vsakršno delo, ki jim prinaša zaslužek. Ravno omenjena ogroženost je tuje delavce zavihtela na seznam najbolj iskanega kadra.

Uvoz tuje delovne sile zmanjšuje strukturna neskladja, ki v Sloveniji nastajajo zaradi nezainteresiranosti domačih delavcev za zaposlitev v gradbenem sektorju, hkrati pa zapolnjuje vrzel, ki nastaja zaradi pomanjkanja delavcev z nižjo stopnjo izobrazbe. Izobrazbena struktura se v Sloveniji spreminja, mladi se odločajo za terciarno izobraževanje, podatki o vpisih na srednje poklicne šole pa kažejo na pomanjkanje interesa za posamezne izobraževalne programe. V šolskem letu 2011/2012 na ljubljanski srednji šoli beležijo le eno samo prijavo v program gradbeni tehnik. Kot omenjeno, je tuja delovna sila med delodajalci izredno iskana, saj povpraševanje v Sloveniji močno presega ponudbo, prisotno na trgu dela. Zaposlovanje tujega kadra v splošnem prinaša pozitivne vplive na slovenski trg dela, ker rešuje probleme ciklične brezposelnosti, vnaša ciklične fluktuacije in povečuje fleksibilnost trga. Glede na napovedi o demografskih spremembah lahko trdim, da bo zaposlovanje tujcev doseglo še večji razmah.

V začetku diplomskega dela sem si zastavila tri hipoteze, in sicer

Hipoteza 1: Tujci, zaposleni v gradbeni panogi v Sloveniji, prihajajo največkrat iz držav bivše Jugoslavije.

Hipoteza 2: V gradbeništvu se večinoma zaposlujejo tujci z nizko stopnjo izobrazbe.

Hipoteza 3: Tujci so pri slovenskih delodajalcih v gradbeništvu iskana delovna sila, saj so pripravljeni delati za nižje plačilo kot domača delovna sila.

Prvi dve hipotezi sem skozi diplomsko delo tudi potrdila. Analiza podatkov Statističnega urada Slovenije je pokazala, da tujci iz držav bivše Jugoslavije predstavljajo kar 90% vseh tujcev, zaposlenih v Sloveniji. Ti delavci imajo povečini nizko stopnjo izobrazbe, prevladuje 1. stopnja, tj. nedokončana osnovna šola, izredno majhen odstotek predstavljajo tujci z višjo ali visoko izobrazbo (5%). Tretje hipoteze skozi diplomsko delo nisem mogla ne potrditi ne ovreči. O dejanskih izplačilih tujcem je sicer veliko govora, vendar gre le za izpovedi gradbenih delavcev. Da bi lahko svojo hipotezo resnično potrdila, bi potrebovala izpiske plačilnih list ali bolj konkretne podatke, ki pa jih podjetja nikakor ne delijo z javnostjo. Zaskrbljujoče je dejstvo, da smo vsi seznanjeni s problematiko slabih plačil v gospodarski panogi, vendar kljub vsemu ni moč najti papirjev ali dokazil, ki bi vse žalostne zgodbe delavcev še dodatno potrdile.

Slovenska zakonodaja se je že večkrat spopadla s problemom strukturnega neskladja na trgu dela, vendar je bila do sedaj neuspešna. Strokovnjaki se zavedajo, da je uvoz tuje delovne sile kratkotrajna rešitev, ki ne odpravlja glavnega problema. Potrebno bi ugotoviti, kako motivirati domačo delovno silo, da bi opravljala poklice, ki jih do sedaj ni želela opravljati. Na tej točki bi želela opozoriti, da bi se bilo potrebno vprašati, kako lahko sploh pride do pomanjkanja ponudbe kadra, če pa se v Sloveniji soočamo z visoko stopnjo brezposelnosti. Je problem v sistemu ali delavcih samih?

Gradbeništvo ostaja panoga, ki si je skozi leta pridelala ogromno madežev in negativnih asociacij. Kljub gospodarski rasti smo priča neskončno nesrečnih zgodb delavcev, ki so podjetjem predali leta in leta življenja, na koncu pa ostali brez vsega. Po eni strani iskana delovna sila, brez katere gradbeni sektor ne bi preživel, po drugi strani pa do konca izkoriščeni delavci, brez zaščite in pravic. Eden od delavcev je celo izjavil, da je »bolje zavarovana žival v Ljubljanskem živalskem vrtu kot tujec« (Zveza svobodnih sindikatov Slovenije 2008). Država je v zadnjem desetletju sprejela vrsto ukrepov in zakonov, s katerimi želijo zamejiti tako priseljevanje tujcev, kot zavarovati njihove pravice, vendar nadzor še kar popušča. Gre za zatiskanje oči pred resnico ali odpoved celotnega sistema?

»Ni vse zlato kar se sveti, pravi pregovor. Temna plat zgodbe o gospodarski rasti oziroma slovenski gradbeniški vnemi so brez dvoma do zadnjih atomov izkoriščani delavci iz BiH.« (Mehle, 2008).

9 Literatura

A.B. 2011. Intervju z avtorico. Ljubljana, 2. avgust.

Agencija Republike Slovenije za okolje. 2010. *Kazalci okolja v Sloveniji- Izobraženost prebivalstva*. Dostopno prek: http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=310 (5. marec 2011).

Belopavlovič, Nataša. 2000. Za zaposlovanje tujcev- nova ureditev. *Pravna praksa* 19 (30): 16-25.

Bešter, Romana, Aleš Drolc, Bogomir Kovač, Silva Mežnarić, Simona Zavratnik Zime in Mojca Pajnik. 2003. *Migracije, globalizacija, Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Božnar, Beti. 2008. *Postopki zaposlovanja tujcev v Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.mojedelo.com/local/3/hr-center/iskanje-sodelavcev/kako-do-sodelavcev/@1700/postopki-zaposlovanja-tujcev-sloveniji.aspx> (13. februar 2011).

Domadenik, Polona in Pahor Marko. 2006. *Trendi zaposlovanja in ekonomskih migracij na slovenskem trgu dela*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/trendi_zaposl_ek_migracij_slo.pdf (5. marec 2011).

Fajfar, Simona. 2010. *Sem so prišli delat in zaslužiti, ne po pomoč Rdečega križa*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/sem-so-prisli-delat-in-zasluzit-ne-po-pomoc-rdecega-kriza.html> (13. september 2011).

Finance. 2011. *Kakšne spremembe prinaša novi Zakon o zaposlovanju in delu tujcev*. Dostopno prek: <http://www.finance.si/blog/32/861> (8. avgust 2011).

Glazer, Jože. 2008. *Praktični izzivi pri zaposlovanju tujcev skozi prizmo demografskih in zaposlitvenih sprememb*. *HRM* 6 (24): 42-48.

Gospodarska zbornica Slovenije. 2001. *Zaposlovanje tujcev v RS po novem zakonu*. Dostopno prek: http://www.gzs.si/slo/storitve/poslovne_informacije/pravna_podrocja_in_predpisi/delovno_pravo/zaposlovanje_tujcev_v_rs_po_novem_zakonu (13. februar 2011).

Grofelnik, Irena in Urška Premk. 2007. *Zakon o zaposlovanju tujcev in njegova uporaba v praksi*. Ljubljana: Založniša hiša Primath.

Ignjatovič, Miroljub. 2002. Trg delovne sile v Sloveniji v devetdesetih letih 20. stoletja. *Politika zaposlovanja*, ur. Ivan Svetlik, Jože Glazer, Alenka Kajzer in Martina Trbanc, 12—30. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ignjatovič, Miroljub. 2001. Anatomija slovenskega trga delovne sile. V *Uspešna nedozorelost – socialne institucije in kakovostna proizvodnja v Sloveniji*, ur. Miroslav Stanojević, 93-109. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Križanič, France. 2002. Politika zaposlovanja in gospodarska politika. V *Politika zaposlovanja*, ur. Ivan Svetlik, Jože Glazer, Alenka Kajzer in Martina Trbanc, 96-114. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Leskošek, Vesna, ur. 2005. *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut: Inštitut za sodobne družbene in politične študije. Dostopno prek: http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/pdf/Mi%20in%20oni.pdf (5. marec 2011).

Malačič, Janez. 2003. *Demografija, teorija, analiza, metode in modeli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Malačič, Janez. 2008. Imigracije in trg dela v Sloveniji: od priseljevanja sohržavljanov do zaposlovanja tujcev. *Naše gospodarstvo* 54(1/2): 45-53.

Mehle, Borut. 2008. *Beton, ki pride ob koncu delavnika*. Objektiv, priloga Dela. 3.5.2008, str. 6

Miko, Klavdija. 2008. *Tuji delavci*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/71155> (13. september 2011).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2006. *Uredba o določitvi kvote delovnih dovoljenj za leto 2006, s katero se omejuje število tujcev na trgu dela*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/uredba_kvota_dd06.pdf (2. avgust 2011).

Ministrstvo za šolstvo in šport. 2011. Informacija o stanju vpisanih v srednje šole za šolsko leto 2011/2012. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/si/solstvo/srednjesolsko_izobrazevanje/vpis_v_srednje_sole/#c17474 (31. avgust 2011).

Mladina. 2011. *Alenka Gril, stečajna upraviteljica Vegrada*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tebnik/201122/alenka_gril__stecajna_upraviteljica_vegrada (31. avgust 2011).

MojeDeloRevija. 2007. *V prihodnje bo v Sloveniji zaposlenih še več tujcev*. Dostopno prek: <http://www.revija.mojedelo.com/hr/v-prihodnje-bo-v-sloveniji-zaposlenih-se-vec-tujcev-812.aspx> (1. september 2011).

Pavlin, Cveto. 2006. Več dela napoveduje gradbincem dobro poslovno leto. *Gradbeništvo, tematska priloga časopisa Delo* (2. avgust 2011).

Pravilnik o vlogah in dokazilih v zvezi z zaposlovanjem in delom tujcev ter o zaposlitvah tujcev, ki niso vezane na trg dela Ur. l. RS 45/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201145&stevilka=2116> (2. avgust 2011).

Rojnik, Alenka (1991): *Funkcionalno usposabljanje tehnično-tehnoloških kadrov v sestavljenem podjetju GRADIS Ljubljana*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

RTVSLO. 2010. *Vlada zavrača ustanovitev sklada za Vegradove tuje delavce*. Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/gospodarstvo/vlada-zavrac-a-ustanovitev-sklada-za-vegradove-tuje-delavce/242613> (1. september 2011).

Slovenija jutri. *Človeški kapital, delovna sila in trg dela*. Dostopno prek: <http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/ck2.pdf> (1. september 2011).

Statistični urad Republike Slovenije. 2011. Pomembnejši statistični podatki o Sloveniji. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/PSP/00-PS-912-1107.pdf> (1. avgust 2011).

Statistični urad Republike Slovenije. 2010. *Statistični register delovno aktivnega prebivalstva: Delovno aktivno prebivalstvo v dejavnosti gradbeništva po državljanstvu in statusu aktivnosti*. Ljubljana.

Vegrad. *O podjetju*. Dostopno prek: http://www.vegrad.si/si/opodjetju_uvod.php (3. september 2011).

Verlič Christensen, Barbara. 2000. Migracijska politika Evropske skupnosti in Slovenija. *Teorija in praksa* 37: 1117-1131.

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1). Ur. l. RS 26/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201126&stevilka=1152> (8. avgust 2011).

Zakon o tujcih (Ztuj-2). Ur. l. RS 50/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201150&stevilka=2360> (8. avgust 2011).

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. 2010. *Poročilo za leto 2009*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/_files/1429/letno_porocilo_2009_ljubljana.pdf (5. september 2011).

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. 2011a. *Izdana delovna dovoljenja za zaposlitev tujcev po dejavnosti, 2005-2011*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/zaposlovanje_tujcev (5. september 2011).

--- 2011b. *Izdana delovna dovoljenja za zaposlitev tujcev po izobrazbi, 2005-2011*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/zaposlovanje_tujcev (5. september 2011).

Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2008. *Življenjski pogoji delavcev migrantov v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.fhs.upr.si/upload/doc/910_Plakat.pdf (3. september 2011).

Priloge

PRILOGA A: Intervju z direktorjem ljubljanske poslovalnice Agencije X

1. Zanima me, zakaj ste se odločili, da ne pokrivате segmenta gradbeništva, glede na to, da področje zahteva različne vrste fleksibilnih oblik zaposlitve, ki so ponavadi temeljne oblike dela, ki jih agencije za posredovanje dela ponujajo? Ali je odločitev posledica dosedanjih negativnih izkušenj ali gre bolj za zavedanje trenutnega slabega položaja v gradbeni panogi, ki se medijsko močno izpostavlja?

Naša odločitev, temelji predvsem na izredno slabi plačilni disciplini, ki je v Sloveniji postala skoraj že pravilo. Zaposleni v gradbenih podjetjih povečini ne prejemaajo rednih plačil, prav tako so pod vprašajem izplačila socialnih prispevkov. Kot agencija smo se, poleg plačilne nediscipline, srečevali tudi z izredno slabimi poslovnimi odnosi z direktorji in lastniki gradbenih podjetij. Vse te negativne izkušnje so botrovale odločitvi, da kot agencija ne nudimo več možnosti posredovanja in iskanja dela za sektor gradbeništvo.

2. Ali se, kljub temu, da del v gradbeništvu ne ponujate, na vas s prošnjami obračajo tako iskalci kot ponudniki služb s področja gradbeništva? Pod kakšnimi pogoji bi morda v vaše dejavnosti vključili tudi segment gradbeništvo?

Seveda, na nas s prošnjami tako delodajalci kot delavci. Velika večina prošenj pride s strani iskalcev zaposlitve, ki želijo najti delo ali v gradbeništvu ali v drugih panogah. Še vedno ostajamo odprti za sodelovanje z iskalci zaposlitve, z delodajalci v gradbeništvu pa zaenkrat ne. Če bi se uredili poslovni odnosi, če bi se zakonodaja na tem področju spremenila in bi bil uveden strožji nadzor, predvsem kar se tiče izplačil delavcem, bi v dejavnost ponovno vključili tudi segment gradbeništvo.

Naslednja vprašanja sem sogovorniku zastavila kot na strokovnjaku, na področju trga delovne sile v Sloveniji.

1. Zanima me, zakaj, po vašem mnenju, delodajalci, gradbena podjetja, vedno bolj posegajo po tuji delovni sili? Ali v Sloveniji ni ustrezne delovne sile (preveliko/malo izobraženi, (ne)fleksibilni, nezanimanje za fizično delo ipd.)?

Najbolj primeren kader, za zaposlitev v gradbeništvu, še vedno ostajajo delavci iz bivših jugoslovanskih dežel.. Zakaj? Slovenci za ta dela že tradicionalno niso zainteresirani. Menim, da je glavni problem v slabem plačilu in neurejenih pogojih dela. Tuji delavci povečini prihajajo iz držav, kjer prevladuje brezposelnost, so žrtve finančnih kriz, zato so pripravljeni prijeti za vsako delo, ki prinaša zaslužek.

2. Kakšne menite, da bodo posledice (pre)velikega uvoza tuje delovne sile na slovenski trg dela?

Menim, da nekih vidnih posledic na slovenskem trgu ne bo. Tuji delavci zapolnjujejo tiste pozicije, ki jih slovenski ne želijo. Gre za ti. deficitarne poklice. Bojazen, da bi prišlo do prevelikega uvoza delovne sile je kljub temu odveč, saj je slovenski trg še vedno manj mamljiv kot sta avstrijski ali nemški. Ponovno je problem v prenizkih izplačilih.

3. Kako ocenjujete trend zaposlovanja v gradbeništvu v Sloveniji v obdobju 5 let? Menite, da bi država z vlaganjem v gradbeništvo in promocijo le-tega lahko dosegla večje zanimanje domače delovne sile za ta dela? Ste mnenja, da bi strožji nadzor nad delom delodajalcev (preprečevanje dela na črno, ustrezna in redna izplačila plač, plačevanje prispevkov in bonitet, ureditev delovnih pogojev ipd.) prispeval k dvigu povpraševanja po delu v gradbeništvu?

Glede na trenutno situacijo, ki smo ji priča v gradbenem sektorju, menim, da obstaja velika možnost propada še tistih podjetij, ki so ostala prisotna na našem trgu. Posledično se bodo na trgu pojavili tuji »player-ji«. Zdi se mi,, da se bodo na trgu razširila manjša podjetja, ki bi se sčasoma pridružila večjim, tujim podjetjem, kot podizvajalci. Zgodba seveda ne bo dosti drugačna. Poslovanje delodajalca vedno temelji na nižanju stroškov, ponavadi na račun plač zaposlenih. Edina rešitev, ki bi uredila črno luknjo v gradbeništvu, je zakonodaja. Ko bo zakonodaja urejena, ko bodo uvedeni pogostejši in strožji nadzori, takrat bo zanimanje za panogo naraslo. Nič prej. Tukaj ne bo pomagala nobena promocija panoge s strani države, kaj šele spodbujanje izobraževanja na srednjih tehniških šolah, saj ne verjamem, da bi se Slovenci začeli množično odločati za kvalificirana dela, nekako nam to ni več blizu (A.B. 2011).